

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

İŞ BİRLİĞİ YAPMAK ÇOCUKLARI İSRAFTAN MI YOKSA
ADALETSİZLİKTEN Mİ UZAKLAŞTIRIR: GELİŞİMSEL BİR
İNCELEME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sema Merve BALÇIK

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Büşra Eylem AKTAŞ

İSTANBUL

2025

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

İŞ BİRLİĞİ YAPMAK ÇOCUKLARI İSRAFTAN MI YOKSA
ADALETSİZLİKTE Mİ UZAKLAŞTIRIR: GELİŞİMSEL BİR
İNCELEME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sema Merve BALÇIK

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Büşra Eylem AKTAŞ

İSTANBUL

2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı'nda 200622YL01 numaralı Sema Merve BALÇIK'ın hazırladığı “*İş Birliği Yapmak Çocukları İsrraftan mı Yoksa Adaletsizlikten mi Uzaklaştırır: Gelişimsel Bir İnceleme*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/07/2025 günü (14:00 – 16:00) saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Büşra Eylem AKTAŞ
İstanbul Medipol Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Müge EKERİM AKBULUT
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip BAHÇEKAPILI
İstanbul Medipol Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sema Merve BALÇIK

11/07/2025

ÖZ

Bu çalışma, çocukların avantajlı oldukları haksız durumlardan kaçınmalarını etkileyen motivasyonları, Türkiye bağlamında yaşa ve bağlamsal koşullara göre incelemeyi amaçlar. Türkiye, bireyselci ve toplulukçu değerlerin iç içe geçtiği kültürel yapısıyla çocuklukta adalet tercihlerinin gelişimini araştırmak için özgün bir bağlam sunar (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Özellikle, israftan kaçınmanın önemli olduğu toplulukçu kültürlerde (Zhang ve Benozio, 2021), çocukların eşitlik ile kaynakları israf etmeme arasında nasıl denge kurduğu farklılık gösterebilir. Aynı şekilde, kaynakların iş birliği yoluyla kazanılması gibi bağlamsal unsurlar da çocukların dağıtımsal adalet davranışını şekillendirebilir (Hamann vd., 2011). Türk kültüründe sosyal yansımaların önemine dair hassasiyet (Cross vd., 2013), çocukların paylaşım kararlarında hem kaynakların nasıl elde edildiğini hem de israf edilip edilmediğini dikkate alma potansiyelini artırabilir.

Mevcut tez çalışması, 4–10 yaş aralığındaki çocukların avantajlı haksızlıktan kaçınma (AHK) davranışlarını; kaynakların elde edilme biçimi (iş birliği ve paralel), kaynakların israf durumu (israf edilen ve edilmeyen) ve yaş grubu [4–5 ($Ort_{yaş} = 4.98$, $SS = .373$, $N = 130$); 6–8 ($Ort_{yaş} = 7.35$, $SS = .705$, $N = 136$); 9–10 ($Ort_{yaş} = 9.30$, $SS = .462$, $N = 141$)] bağlamında denekler arası $2 \times 2 \times 3$ deneysel bir desenle incelemiştir. Bağımlı değişken, katılımcıların kendilerine avantaj sağlayan haksız dağılımlara verdikleri tepkilere göre hesaplanan AHK puanıdır. Puanın yüksek olması, katılımcının avantajlı olduğu bu tür bir dağılımı reddettiğini; düşük olması ise avantajlı konumunu kabul ettiğini gösterir.

Bulgular, çocukların eşit paylaşım koşullarında kaynakları daha fazla kabul ettiklerini, avantajlı haksızlık durumlarında ise AHK puanının yaş ve israf durumuna bağlı olarak farklılaştığını gösterir. Kaynakların israf edilmediği koşullarda çocuklar daha fazla AHK davranışı sergilemiş, 9–10 yaş grubu ise bu koşullarda anlamlı şekilde daha yüksek AHK puanları göstermiştir. Kaynağın elde edilme biçimi tek başına anlamlı bir etki göstermemekle birlikte, yaş grubu ile etkileşiminde özellikle iş birliği koşullarında AHK puanları artmıştır. Bu çalışma, çocukların paylaşım kararlarının yalnızca kaynak edinimi bağlamına ve gelişimsel faktörlere duyarlı olmadığını, israf gibi kültürel normların da dahil olduğu toplumsal bağlamlarda beklenen gelişimsel seyirden farklı davranışların gözlemlendiğini gösterir. Ayrıca, mevcut tez çalışmasının, gelişimsel perspektif

ile israf ve iş birliğı motivasyonlarının etkileşimini inceleyen ilk deneysel araştırma olarak da literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

dağıtımsal adalet, kültürel normlar, israf, iş birliğı, gelişim

ABSTRACT

This study aims to examine the motivations that influence children's avoidance of advantageous inequity situations, taking into account age and contextual conditions within the cultural context of Türkiye. With its cultural structure integrating both individualistic and collectivistic values, Türkiye provides a unique context for investigating the development of distributive justice preferences in childhood (Kağıtçıbaşı & Ataca, 2005). In particular, in collectivistic cultures where avoiding waste is emphasized (Zhang & Benozio, 2021), children's ways of balancing equity and waste aversion may differ. Similarly, contextual factors such as how resources are acquired - through cooperation or parallel works- can influence children's distributive justice behavior (Hamann et al., 2011). Given the high sensitivity to social repercussions in Turkish culture (Cross et al., 2013), children are likely to consider both the method of resource acquisition and whether resources are wasted when making sharing decisions.

The present thesis employs a 2 (resource acquisition method: cooperation & parallel) $\times$ 2 (waste condition: wasted & not wasted) $\times$ 3 [age group: 4–5 ($M_{age} = 4.98$, $SD = .373$, $N = 130$); 6–8 ($M_{age} = 7.35$, $SD = .705$, $N = 136$); 9–10 ($M_{age} = 9.30$, $SD = .462$, $N = 141$)] between-subjects experimental design to examine children's advantageous inequity aversion (AIA) behaviors. The dependent variable is the AIA score calculated according to the participants' reactions to inequity distributions that give them an advantage. A high AIA score indicates rejection of such an advantageous unfair distribution, while a low score reflects its acceptance.

Findings revealed that children were more likely to accept resources under equal distribution conditions. In contrast, their AIA scores varied by age and waste condition in situations of advantageous unfairness. Children displayed more AIA behavior when the resources were not wasted, and the 9-10 age group showed significantly higher AIA scores under these conditions. Although the resource acquisition method alone did not yield a significant effect, it did interact with age; particularly under cooperative conditions, children in the 6-8 and 9-10 age groups demonstrated higher AIA scores compared to those in the 4-5 age group. This study shows that children's sharing decisions are not only sensitive to how resources are obtained and to developmental factors but also to sociocultural norms such as waste, which may alter expected developmental

trajectories. Moreover, it contributes to the literature as the first experimental developmental study to investigate the interaction between cooperation and waste avoidance motivations from a developmental perspective.

Keywords:

distributive justice, cultural norms, waste, cooperation, development

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda, çocukların avantajlı oldukları haksız durumlardan kaçınmalarını etkileyen motivasyonları, Türkiye bağlamında yaşa ve bağlamsal koşullara göre incelemeyi amaçladım. Çalışmamın tamamlanmasında birçok kişinin katkısı ve desteği belirleyici rol oynadı. Bu vesileyle, sürecin farklı aşamalarında yanımda olan herkese teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tez çalışmamın her aşamasında bilgi ve deneyimlerini benimle cömertçe paylaşan, bana geniş bir çalışma ve tartışma alanı sunarak yeni yollar keşfetmemi sağlayan danışmanım Dr. Büşra Eylem Aktaş'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte kendisinin desteğini ve güvenini hissetmek, her zaman iletişime açık olduğunu bilmek hem akademik hem de kişisel gelişimime önemli katkılar sağladı. Nazik yaklaşımı, anlayışı ve yapıcı yorumları, bu çalışmayı sürdürebilmem açısından oldukça kıymetliydi.

Tez savunma sürecimde yer alarak değerli zamanlarını ayıran Dr. Hasan Galip Bahçekapılı ve Dr. Müge Ekerim Akbulut'a, jürimde yer aldıkları ve kıymetli görüşlerini benimle paylaştıkları için çok teşekkür ederim. Tezimin pilot çalışma aşamasında beni dinleyen ve benimle fikir alışverişinde bulunan Dr. Maria Schäfer'e; tezimin son yılında tanışma fırsatı bulduğum Dr. Meltem Yücel'e ise bana olan desteği, ilgisi ve ulaşılabilirliği için sonsuz teşekkür ederim.

Bu süreçte birlikte çalışma imkanı bulduğum Ebru Batur, Hatice Kübra Düz, Nursena Bektaş, Dilara Birer, Hatice Kübra Kahveci ve Beyzanur Kunt'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca tezimin veri toplama sürecinin ilk gününden son gününe kadar farklı aşamalarda çalışmama ilgi gösteren ve sürece eşlik eden hem MoCo Araştırma Grubu'ndan hem dışarıdan lisans ve yüksek lisans düzeyindeki araştırmacı arkadaşlarıma katkıları için teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecimde, veri toplama araçlarının tamirâtı ve hediyeleklerin hazırlanması gibi arka plandaki pek çok iş yükünü benimle birlikte üstlenen Ömer Balçık ve Şazimet Balçık'a; yüksek lisansın başından itibaren her yazım sürecinde sorularıma özenle yanıt veren Esra Balçık'a; özellikle veri toplama araçlarının ulaşımında benimle birlikte uzun mesailer harcayan Ramazan İlker Balçık ve Hatice Şınar Balçık'a, tüm akademik kararlarımda bana her yönden destek oldukları için en içten teşekkürlerimi

sunarım. Hiç kuşkusuz, akademik birikimiyle tezime akran danışmanlığı yapan, katkıları ve sabrıyla süreci kolaylaştıran Selim Başoğlu'na da derin bir minnet borçluyum.

Aynı dönemde benzer zorlukları paylaştığımız halde her daim akademik ve duygusal desteklerini hissettiğim arkadaşlarıma ayrıca teşekkür etmek isterim. Tez sürecimin her aşamasında bana eşlik eden Süheyla Lemahmutoğlu'na koşulsuz desteği için teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecimi birlikte geçirdiğim Elzem Rümeyisa Kahveci'ye bana harika bir çalışma arkadaşı olduğu; Zeynep Vera Yakut'a çalışmama olan ilgisiyle birlikte sürece samimiyetle eşlik ettiği ve Elif Varol'a manevi desteği için çok teşekkür ederim. Tüm bu süreci onlarla birlikte yürüdüğüm için kendimi çok şanslı hissediyorum.

Resmi izin süreçlerindeki iletişim kolaylığı ve rehberliği için başta Aykut Çelik'e teşekkürü borç bilirim. Her aşamada farklı sorularla ulaştığım Ömür Özden Koçyiğit'e samimiyeti için çok teşekkür ederim. 1002 Projesi kapsamında (223K756) yüksek lisans tezime maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Şüphesiz, en büyük teşekkürü, çalışmaya katılacakları zamanı hevesle bekleyen çocuklara etmeliyim. Süreci benim için mümkün olan en keyifli hale getirdikleri için onlara minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1 Dağıtımsal Adaletin İncelenmesinde Gelişimsel Teoriler	3
1.2 Haksızlıktan Kaçınma Modeli	6
1.3 Adaletle İlişkin Farklı Davranış Biçimleri: Dezavantajlı ve Avantajlı Haksızlıktan Kaçınma Davranışı	7
1.4 Haksızlıktan Kaçınma Davranışının Gelişimsel Seyri.....	8
1.5 Haksızlıktan Kaçınma Davranışının Kültürel Yönü	11
1.6 Haksızlıktan Kaçınma Motivasyonları	12
1.6.1 İş Birliğinin Haksızlıktan Kaçınma Davranışı Üzerindeki Rolü	13
1.6.2 İsrattan Kaçınma Motivasyonunun Haksızlıktan Kaçınma Davranışı Üzerindeki Rolü	15
1.7 Mevcut Çalışma	17
1.7.1 Hipotezler.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM	20
2.1 Pilot Çalışma.....	20
2.2 Ana Çalışma.....	21
2.2.1 Katılımcılar	21
2.2.2 Araştırma Deseni	22
2.2.3 Veri Toplama Araçları	23
2.2.3.1 Demografik form	23
2.2.3.2 Çekme Oyunu (The Pulling Game)	23
2.2.3.3 Haksızlık Oyunu (The Inequity Game)	24
2.2.4 İşlem.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR.....	28
3.1 Ön Analiz	28
3.2 Ana Analiz	28
3.3 Keşifsel Analizler	32
3.3.1 Demografik Değişkenler ve Partner Sevgisinin AHK puanları ile Korelasyon Analizi.....	32
3.3.2 Yaş Değişkeni ile ANCOVA Analizi	33

3.3.3 Tematik Kodlama Analizi.....	33
3.3.3.1 Kararların Doğrudan Gerekçelendirildiği Temalar.....	35
3.3.3.2 Kararların Dolaylı Gerekçelendirildiği Temalar.....	38
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TARTIŞMA.....	41
4.1 Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar	50
SONUÇ.....	52
KAYNAKLAR	53
EKLER.....	65
ÖZ GEÇMİŞ	69

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AHK	Avantajlı Haksızlıktan Kaçınma
DHK	Dezavantajlı Haksızlıktan Kaçınma
AIA	Advantageous Inequity Aversion
DIA	Disadvantageous Inequity Aversion

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Temaların Genel ve Yaş Gruplarına Göre Tematik Kodlama Dağılımları..... 35

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Kaynakların İsrar Durumunun AHK Puanları Üzerindeki Etkisi	29
Şekil 2. Yaş Grubunun AHK Puanları Üzerindeki Etkisi	30
Şekil 3. Kaynakların Elde Edilme Biçimi ile Yaş Grubu Etkileşiminin AHK Puanları Üzerindeki Etkisi	31
Şekil 4. Kaynakların İsrar Durumu ile Yaş Grubu Etkileşiminin AHK Puanları Üzerindeki Etkisi	32

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Adalet, sosyal hayatın düzenlenmesinde temel bir ilke olarak bireylerin yalnızca kendi çıkarlarını değil, başkalarının haklarını da gözetmelerini gerektirir (Rawls, 1971). Psikoloji alan yazınında adalet genellikle iki ana başlık altında incelenir: yöntemsel adalet ve dağıtımsal adalet (Alexander ve Ruderman, 1987). Yöntemsel adalet karar alma süreçlerinin adillliğini değerlendirirken; dağıtımsal adalet, kaynakların bireyler arasında tarafsız, eşit ya da hak edişe dayalı biçimde paylaşımını ifade eder (Kazemi ve Törnblom, 2008). İnsanlar yalnızca kendi yararlarına olan dağıtımlarda değil, başkalarının da adil biçimde kaynaklara ulaşmasını önemser ve bir adaletsizlik algıladıklarında bu durumu düzeltmeye yönelik davranışlar sergileyebilirler (Fehr ve Schmidt, 1999).

Bu tür adaletle yönelik hassasiyetlerin temelleri çocuklukta gözlemlenmeye başlar. Bebeklikten itibaren çocukların haksızlık karşısında dikkat tepkileri verdikleri (Geraci ve Surian, 2011; Sloane vd., 2012; Sommerville vd., 2013) ve bu hassasiyetin yaşla birlikte, özellikle orta çocukluk döneminde (yaklaşık 7-9 yaş), belirginleştiği bildirilir (Blake ve McAuliffe, 2011; Ziv ve Sommerville, 2017). Bu dönemde çocuklar yalnızca haksızlığa karşı daha duyarlı hale gelmekle kalmaz, aynı zamanda adil olmayan teklifleri reddedip adaleti sağlamak adına kendi kaynaklarından fedakarlıkta bulunabilirler (Jordan vd., 2014).

Çocukların avantajlı konumda olmalarına rağmen eşitlikçi tercihlerde bulunmaları, ahlaki gelişimin ileri bir göstergesi olarak değerlendirilir (Blake ve McAuliffe, 2011). Avantajlı haksızlıktan kaçınma (AHK), yalnızca haksızlıktan etkilenme durumuna değil, başkalarının hakkını gözetme kapasitesine dayanır ve daha gelişmiş bir adalet anlayışı gerektirir. Bu nedenle, bu tür tercihlerin gelişimi, dezavantajlı haksızlığa verilen tepkilere (Dezavantajlı haksızlıktan kaçınma; DHK) kıyasla daha geç ortaya çıkar (Blake ve McAuliffe, 201; Blake vd., 2015). Bu bağlamda dağıtımsal adaletle yönelik gelişimsel araştırmalar; çocukların kaynak dağılımı sırasında nasıl düşündüklerini, hangi koşullarda eşitlik ya da hak ediş ilkelerini benimsediklerini ve bu tercihlerin yaşla, bağlamla veya kültürle nasıl değiştiğini anlamayı hedefler.

Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar, bu gelişimsel sürecin kültürel bağlam ile yakından ilişkili olduğunu gösterir (House vd., 2013; Blake vd., 2015; Paulus, 2015;

Corbit vd., 2017). Bu ilişki, çocukların küçük yaşlardan itibaren sosyal normları ayırt edebilmesi ve bu normların ihlallerine farklı biçimlerde tepki verebilmesiyle de desteklenir (Josephs ve Rakoczy, 2016; Yücel vd., 2020; 2022). Toplulukçu (kolektivist) kültürlerde yetişen çocuklar, yalnızca haksızlık karşısında değil, kaynak israfı gibi toplumsal açıdan olumsuz sonuçlara yol açabilecek durumlarda da güçlü bir duyarlılık gösterirler (Blake vd., 2015; Zhang ve Benozio, 2021). Dolayısıyla çocukların adaletle ilişkili kararları, yalnızca bilişsel düzeyde kalmaz; duygusal, sosyal ve normatif hassasiyetlerle de şekillenir (Engelmann ve Rapp, 2018). Nitekim, israftan kaçınma yalnızca bireysel değil, kültürel olarak da içselleştirilmiş bir değer olabilir. Türkiye örneğinde bireylerin davranışlarını yalnızca kendi çıkarlarına göre değil, sosyal bağlamda yaratacağı etkilere ve grup itibarı üzerindeki yansımalarına göre de düzenlediği kültürel normlarla güçlenir (Cross vd., 2013). Bu bulgular, adaletin yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, grup normları bağlamında da değerlendirildiğini ortaya koyar.

Adaletin gelişiminde bir diğer önemli bileşen ise iş birliği bağlamıdır. İş birliği, insan toplumlarının temel özelliklerinden biridir; ancak sürdürülebilirliği, kaynakların karşılıklı olarak tatmin edici biçimde paylaşılmasına bağlıdır (Baumard vd., 2013; Tomasello vd., 2012). Bu nedenle, özellikle ortak çabayla elde edilen kaynakların dağıtımı, çocukların adalet algısını incelemek açısından önemli bir zemin sunar. Yapılan araştırmalar, çocukların 3 yaş civarında ortak çalışmaya dayalı sahiplik değerlendirmeleri yapabildiklerini (Hamann vd., 2011; Kanngiesser ve Hood, 2014; Rochat vd., 2014) ve 5 yaş civarında bazı çocukların eşit paylaşım davranışları göstermeye başladığını ortaya koyar. Buna karşın, eşitlikçi tercihlerin yaygın ve baskın hale gelmesi genellikle 8 yaş civarını bulur (Blake ve Rand, 2010; Smith vd., 2013).

İş birliği yalnızca paylaşım bağlamını değil, aynı zamanda adalet normlarının davranışsal olarak ifade edilmesini de destekler (Tomasello, 2019). Ne var ki, iş birliği bağlamlarının çocukların paylaşım kararları üzerindeki etkisi kültürel olarak farklılaşabilir (Corbit vd., 2017). Bazı kültürel bağlamlarda çocuklar iş birliği sonrasında eşitliği daha güçlü şekilde gözetirken diğer bağlamlarda iş birliğinin adalet üzerindeki etkisi farklı normatif yönelimlerle şekillenebilir (Kajansus vd., 2019). Bu farklılaşma, çocukların yaşla birlikte geliştirdikleri adalet anlayışının da kültürel bağlama göre değişiklik göstermesine neden olur. Örneğin, bazı toplumlarda çocuklar iş birliği bağlamında daha erken yaşlarda eşitlikçi tercihler geliştirebilirken, başka toplumlarda bu

gelişim daha geç yaşlarda gözlemlenebilir (Corbit vd., 2017). Bu bulgular, hem iş birliği hem de adalet davranışlarının kültürel normlar ve sosyal değerlerle iç içe geçtiğine işaret eder. Diğer bir deyişle, çocukların kaynak dağıtımına ilişkin kararları yalnızca yaşa bağlı bilişsel gelişim süreçlerinin bir sonucu değil; aynı zamanda içinde bulundukları kültürel değerler, sosyal normlar ve bu normlara bağlı olarak şekillenen iş birliği deneyimlerinin de bir yansımasıdır.

Mevcut tez çalışmasının odağı, çocukların dağıtımsal adalet algısının gelişimsel boyutlarını ve bu boyutların, kaynakların elde edilme biçimi ile bu kaynakların israf edilip edilmemesi durumuna göre nasıl farklılaştığını incelemektir. Çocukların yalnızca haksızlığa değil, aynı zamanda israfa karşı da duyarlılık geliştirdiği durumların anlaşılması hem adalet normlarının hem de kültürel değerlerin çocuklukta nasıl içselleştirildiğini anlamak bakımından önem taşır. Bu bağlamda mevcut çalışma, AHK davranışının gelişiminde yaş, iş birliği ve kültürel bir norm olan israftan kaçınmanın kesişiminde ortaya çıkan dinamikleri anlamaya katkı sunmayı amaçlar.

1.1 Dağıtımsal Adaletin İncelenmesinde Gelişimsel Teoriler

Adaletle ilgili konular, bireylerin hakları ve refahıyla doğrudan ilişkili olduğundan psikoloji alan yazınında sıklıkla ahlaki gelişim kuramları çerçevesinde ele alınır (Piaget, 1932; Turiel, 1983; Turiel vd., 1987). Piaget'nin (1932) bilişsel gelişim temelli ahlaki gelişim kuramı, çocukların adalet anlayışlarının yaşla birlikte ve bilişsel kapasitelerindeki ilerlemeye paralel olarak geliştiğini savunur. Bu kurama göre, çocuklar artan bilişsel becerileriyle birlikte daha karmaşık adil dağıtım davranışları sergileyebilirler. Piaget, çocukların ahlaki yargılarını iki gelişimsel aşamada değerlendirir: Heteronomi ve özerklik. Heteronomik dönemde çocuklar otorite figürlerinden edindikleri kuralları sorgulamadan kabul ederken; özerk dönemde bu kuralların sorgulanabilir ve değiştirilebilir olduğunu kavrarlar. Yaşla birlikte otoriteye bağlılığın azalması ve eşitlik ilkesine verilen önemin artması, bu gelişimin somut göstergelerindendir.

Piaget'nin klinik yöntemini kullanan Damon (1977), çocukların dağıtımsal adalet anlayışının Piaget'nin önerdiğine benzer gelişimsel evrelerden geçtiğini öne sürmüştür. Damon'a göre okul öncesi dönemde çocuklar kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda dağıtırken, üçüncü bir taraf söz konusu olduğunda daha eşitlikçi tutumlar

sergileyebilirler. Damon (1980), çocukların adalet anlayışını altı aşamadan oluşan bir modelle açıklamıştır. Bu modele göre, çocuklar başlangıçta kendi isteklerini ön planda tutarken; zamanla karşılıklılık, ihtiyaç ve eşitlik gibi daha karmaşık kavramlara yönelirler. Bu gelişimsel süreç, çocukların adaletle ilgili bazı temel aşamalardan geçtiğini gösterir: Beş yaş altındaki çocuklar genellikle bencil davranarak kendilerini kayırma eğilimindedirler. Beş-altı yaşlarında “katı eşitlik” aşamasına geçerek, katkı gözetmeksizin eşitlik ilkesini uygulurlar. Altı-yedi yaşlarına geldiklerinde hak etme ilkesine göre hareket etmeye başlarlar. Bu aşamada, yapılan katkı doğrultusunda kaynakları daha adil bir şekilde dağıtırlar. Sekiz-dokuz yaşlarında ise yalnızca katkıyı değil, bireylerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak kaynakları dağıtırlar. Bu bağlamda Damon (1980), yaşı ilerlemesiyle birlikte çocukların eşitlikçi dağılım ilkelerini kademeli olarak daha sık kullandığını ve adaletle ilişkin davranışlarının bilişsel gelişimlerinin yanı sıra sosyal etkileşimlerinden de önemli ölçüde etkilendiğini vurgular.

Piaget (1932) ve Damon’un (1977) kuramları, ahlaki gelişimi evrensel ve bilişsel bir ilerleme olarak tanımlarken, Kohlberg (1963; 1968) bu yaklaşımı daha geniş bir kuramsal çerçeveye taşımıştır. Bilişsel Gelişimsel Ahlak Kuramı, Piaget’nin varsayımlarına dayanmakla birlikte, ahlaki gelişimi altı basamaktan oluşan hiyerarşik bir yapı şeklinde tanımlar. Gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olmak üzere üç düzeyde incelenen bu basamaklar, bireylerin ahlaki karar alma süreçlerini açıklar. Gelenek öncesi düzeyde bireyler davranışların sonuçlarına ve otoriteye uyuma odaklanırlarken; geleneksel düzeyde toplumsal düzenin korunması ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi ön plana çıkar. Gelenek sonrası düzeyde ise bireyler, kararlarını evrensel etik ilkeler ve kişisel değer sistemleri doğrultusunda verirler. Kohlberg, adalet temelli ahlaki muhakemenin gelişimin en üst düzeyi olan altıncı basamakta gerçekleştiğini savunur. Bu basamakta bireyler, toplumsal kurallardan ya da otoriteden bağımsız olarak evrensel etik değerler doğrultusunda vicdani muhakeme yürütürler.

Öte yandan, Piaget ve Kohlberg gibi araştırmacıların yaklaşımları, sosyal bağlamın ahlaki yargılar üzerindeki etkisini sınırlı şekilde ele almıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla Turiel (1983), Sosyal Alan Kuramı ile ahlaki gelişimin bağlamsal ve dinamik bir süreç olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, sosyal bilginin ediniminde sosyal etkileşimler önemli bir role sahiptir. Turiel’e göre bireyler, sosyal dünyayı anlamlandırırken ahlaki, sosyal-toplumsal ve psikolojik olmak üzere üç farklı

bilgi alanı çerçevesinde değerlendirmeler yaparlar. Ahlaki alan; zarar verme, adaletsizlik ve hak ihlali gibi evrensel olarak yanlış kabul edilen durumları kapsarken; sosyal-toplumsal alan, toplumsal düzenin sağlanması amacıyla oluşturulan normlar, gelenekler ve otorite temelli kurallarla ilgilidir. Psikolojik alan ise bireysel tercih, özerklik ve kişisel hedeflerle ilişkilidir. Turiel, bireylerin bu üç alanı erken yaşlardan itibaren birbirinden ayırt edebildiklerini ve her bir alanın farklı gelişimsel örüntüler sergileyebileceğini belirtir (Smetana, 1981; Tisak ve Turiel, 1988).

Turiel'in kuramı (1983), ahlaki gelişimin katı ve evrensel bir hiyerarşiyle ilerlemediğini; aksine bireylerin içinde bulundukları bağlama göre ahlaki önceliklerini esnek biçimde belirlediklerini savunur. Örneğin, çocuklar bazı durumlarda zarar vermekten kaçınmayı öncelikli görebilirlerken, başka durumlarda adalet ya da eşitlik ilkelerine daha fazla önem verebilirler. Bu nedenle ahlaki gelişim, bireyin yaşadığı sosyal etkileşimlerle şekillenen dinamik bir süreç olarak değerlendirilir.

Sonuç olarak, Turiel'in Sosyal Alan Kuramı (1983); bireylerin sosyal etkileşimleri aracılığıyla kazandıkları deneyimlerin, ahlaki karar alma süreçlerinde belirleyici olduğunu vurgular ve ahlaki gelişimi bağlamsal bir bakış açısıyla ele alır. Bu yaklaşım, ahlaki gelişimi hiyerarşik basamaklara dayandıran geleneksel kuramlardan ayrılarak bireylerin sosyal dünyaya nasıl uyum sağladığını açıklamaya çalışır. Nitekim, güncel ahlak kuramları da bu çoğulcu yaklaşımı benimseyip ahlaki değerlerin doğrusal bir gelişim çizgisi yerine bağlama bağlı olarak farklılıklar gösterebildiğini savunur (Haidt, 2001; Curry, 2016). Bu yaklaşımlar, bireylerin adalet, bakım ya da sadakat gibi ahlaki ilkeleri mutlak bir hiyerarşiyle değil, durumsal olarak değerlendirdiklerini ve hiçbir ahlaki değer evrensel olarak diğerlerinden üstün olmadığını ileri sürer. Turiel'in (1989) yaklaşımı da benzer şekilde, ahlaki kararların sosyal bağlamdan bağımsız ele alınamayacağını vurgulayarak bireylerin sosyal ortamlara nasıl uyum sağladıklarını anlamada önemli bir çerçeve sunar.

Özetle, Piaget (1932) ve Damon (1977), dağıtımsal adaleti çocuklukta ortaya çıkan temel bir ahlaki kaygı olarak ele almış ve bu sürecin evrensel gelişimsel aşamalarla ilerlediğini savunmuşlardır. Başlangıçta adalet, diğer ahlaki normlarla birlikte (örn., fiziksel zarar vermemek) incelenmiş olsa da (Nucci ve Turiel, 1978), güncel bulgular çocukların ve yetişkinlerin adaleti katı biçimde değil, bağlama duyarlı ve esnek biçimde değerlendirdiklerini gösterir (Fehr ve Schmidt, 1999; Fehr ve Gächter, 2000). Bu nedenle

adalet anlayışının gelişimi hem bilişsel hem de sosyal etkileşimsel süreçlerin kesişiminde, bir süreklilik içinde değerlendirilmelidir (Adams, 1963; Fehr ve Gächter, 2000; Fehr ve Schmidt, 1999).

1.2 Haksızlıktan Kaçınma Modeli

Felsefe, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler, çok boyutlu bir kavram olan adaleti tarihsel süreçte farklı bakış açılarıyla ele almıştır. Klasik ekonomi anlayışına göre kaynak dağılımı, bireylerin bencil ve rasyonel tercihlerine dayanır (von Neumann ve Morgenstern, 1944). Buna karşın bu görüşe karşı çıkan Fehr ve Schmidt (1999), Haksızlıktan Kaçınma Modeli ile bireylerin kaynak dağıtım sürecinde yalnızca rasyonel olmayan fakat adil tercihlerde de bulunabildiğini ortaya koymuştur.

Fehr ve Schmidt (1999) tarafından geliştirilen Haksızlıktan Kaçınma Modeline göre bireyler, yalnızca kişisel çıkarlarını maksimize etmeyi değil, aynı zamanda adalet ilkesini de önemli bir motivasyon kaynağı olarak görürler. Rekabet ve iş birliği dinamiklerini birlikte değerlendiren modelde, adalet; bireylerin haksızlığı azaltmaya yönelik çabaları olarak tanımlanır. Bu bağlamda bireyler, eşitliği sağlamak adına kendi kazançlarından feragat edebilirlerken; rekabetin ön planda olduğu durumlarda ise kişisel menfaatlerini öncelikleme eğilimi gösterebilirler (Barker vd., 2012). Fehr ve Schmidt'e (1999) göre, bireyler tamamen eşitlikçi ya da tamamen bencil tutumlar sergilemek yerine, bu iki uç arasında denge kurarlar.

Söz konusu denge, oyun teorisinde önemli bir kavram olan Nash Dengesi (Nash, 1950) ile açıklanır. Nash Dengesi, bireylerin ortak çıkarları gözeterek dengeli ve karşılıklı olarak sürdürülebilir bir davranış biçimi geliştirmelerini ifade eder. Ayrıca cezalandırma mekanizmalarının da gelir eşitsizliklerini azaltma sürecinde kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin adaletsiz kaynak dağılımına verdikleri tepkiler, haksızlıktan kaçınma davranışları yoluyla toplumsal dengeyi sağlamaya katkı sunma motivasyonu taşır (Fehr ve Schmidt, 1999).

Fehr ve Schmidt'in (1999) modelinde adalet yöneliminden ziyade "haksızlıktan kaçınma" kavramının tercih edilmesi, bireylerin psikolojik olarak adaletsizlik durumlarına karşı duyduğu rahatsızlığa odaklanmasıyla açıklanır. Bu yaklaşım, bireylerin ideal olanı gerçekleştirmekten çok olumsuzluklardan kaçınma yönünde daha

güçlü bir motivasyona sahip olduklarını savunan Festinger'in (1957) bilişsel çelişki teorisi ve Kahneman ve Tversky'nin (1979) riskten kaçınma yaklaşımıyla örtüşür. İnsanlar, adaletsiz bir durumla karşılaştıklarında yalnızca başkalarının durumunu değil, aynı zamanda kendi içsel tutarlılıklarını da tehdit altında hissederler. Bu nedenle, adil bir dağılım sağlama çabaları, çoğu zaman adaletsizliğin ortaya çıkmasını önlemeye veya mevcut adaletsizliği telafi etmeye yönelir. Fehr ve Schmidt de (1999) bu bağlamda bireylerin davranışlarını, “ideal adalet arayışı”ndan ziyade “adaletsizliğe duyulan hoşnutsuzluk”un yönlendirdiğini öne sürer (Fehr ve Schmidt, 1999). Dolayısıyla model, adaletin psikolojik bir ihtiyaçtan çok haksızlıkla ilişkili olumsuz duygulardan ve çatışmalardan kaçınma eğilimiyle şekillendiğini savunur.

1.3 Adaletle İlişkin Farklı Davranış Biçimleri: Dezavantajlı ve Avantajlı Haksızlıktan Kaçınma Davranışı

Adaletin sağlanmasında kritik unsurlardan biri, bireylerin sonuçları daha adil hâle getirmek adına kendi kazançlarından feragat etmeye yatkın olmalarıdır (Fehr ve Schmidt, 1999; McAuliffe vd., 2017). Bu eğilim, alan yazınında “haksızlıktan kaçınma” olarak adlandırılır ve iki temel davranış biçiminde gözlenir: Dezavantajlı (DHK) ve Avantajlı Haksızlıktan Kaçınma (AHK).

DHK, bireyin kendisine diğer bireylerden daha az kaynak düştüğü bir durumda haksızlığa uğradığını hissederek dezavantajlı olduğu dağılımı reddetmesidir. Örneğin, 10 TL'lik bir kaynağın bir kişiye 2 TL, diğerine ise 8 TL olarak verildiği bir durumda, daha az pay alan bireyin durumu kabul etmemesi DHK örneğidir. Buna karşılık AHK, bireyin kendisine diğer bireylerden fazla kaynak düşmesi durumunda, eşitsiz bir durumdan kaçınmak amacıyla kendi kazancından gönüllü olarak feragat etmesidir. Örneğin, bireyin 8 TL, diğer kişinin ise 2 TL aldığı bir senaryoda, daha fazla kazanan birey adaletsiz bir dağılımdan kaçınmak için müdahalede bulunabilir; bu davranış AHK kapsamına girer.

DeneySEL araştırmalar, AHK ve DHK'nin psikolojik altyapılarının birbirinden farklı olduğunu gösterir. Nörobilimsel bulgular, AHK ve DHK'nin farklı beyin bölgeleriyle ilişkili olduğunu ve bu davranış biçimlerinin farklı sinirsel işlevlere dayandığını ortaya koyar (Gao vd., 2018; Fliessbach vd., 2012; Tricomi vd., 2010). Örneğin DHK, avantajlı konumda olan bireylere karşı kin ya da kıskançlık gibi

duygularla motive olabilir (McAuliffe vd., 2017; Shaw ve Olson, 2012). Bu, daha az pay almanın yol açtığı olumsuz duygularla ortaya çıkan tepkisel bir saldırganlık biçimi olarak değerlendirilebilir (Brosnan ve de Waal, 2014). Öte yandan AHK, başkalarının adaletine duyulan güçlü bir kaygı ile motive olur, suçluluk ya da utanç gibi sosyal açıdan olumsuz duygulardan kaçınmayı ve sosyal normlara uyumu teşvik eder (Blake vd., 2015; Gerdemann vd., 2022). Bireyselci kültürlerdeki yetişkin bireyler ile yapılan araştırmalarda, bireyler genellikle dezavantajlı durumlardan kaçınma konusunda daha güçlü tepkiler verirken, avantajlı durumlardan kaçınma eğilimleri daha zayıf kalır (Loewenstein vd., 1989). Avantajlı durumlardan kaçınma eğiliminin azalması, bireyin karşılaştığı kişisel maliyet arttıkça yardım davranışı sergileme olasılığının düşmesine ilişkin önceki araştırmalarla da tutarlılık gösterir (Dovidio vd., 1990; Sullivan-Toole vd., 2019; Amir vd., 2023).

Tüm bu psikolojik ve nörobilimsel bulguların yanında, evrimsel perspektiften yürütülen çalışmalar da dikkat çekicidir. Özellikle hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalarda, bazı türlerin DHK eğilimi gösterdiği ancak AHK eğiliminin oldukça nadir olduğu, hatta yalnızca insanlara özgü olabileceği öne sürülmüştür (Brosnan ve de Waal, 2014; Brosnan vd., 2005; Massen vd., 2012; Talbot vd., 2011; McAuliffe ve Santos, 2018). Şempanzeler ve çocuklar üzerinde yürütülen karşılaştırmalı araştırmalarda, çocukların kendilerine fazla kaynak düşmesine rağmen adaleti sağlamak adına fedakârlıkta bulunabildikleri, yani AHK duyarlılığı gösterdikleri görülmüştür. Buna karşın şempanzeler, ağırlıklı olarak kendi kazançlarını maksimize etmeye odaklanır, AHK davranışı sergilemez (Ulber vd., 2017). Bu bulgular doğrultusunda, avantajlı olunan haksız durumdan kaçınmanın yalnızca insanlara özgü bir özellik olabileceği düşünülür (McAuliffe vd., 2017).

1.4 Haksızlıktan Kaçınma Davranışının Gelişimsel Seyri

Çocuklar, erken yaşlardan itibaren kaynakların eşit şekilde dağıtılması gerektiğine dair bir farkındalık geliştirmeye başlarlar (Smith vd., 2013). Buna karşın, haksızlık karşısında verdikleri tepkiler yaşa ve bağlama bağlı olarak farklılaşır. Bu tepkileri incelemek amacıyla literatürde yaygın olarak kullanılan standartlaştırılmış bir kaynak dağıtım görevi olan “Haksızlık Oyunu” (Inequity Game) geliştirilmiştir. Bu oyunda bir katılımcı "aktör"

(karar verici), diğeri ise "alıcı" (karar hakkı olmayan) rolünü üstlenir. Deneyci tarafından belirlenen kaynaklar (örn., şeker veya çıkartma), eşit ya da eşitsiz şekilde dağıtılır. Eşit dağılım hem aktörün hem alıcının aynı sayıda kaynak almasını ifade eder. Eşitsiz kaynak dağılımı ise aktörün alıcıdan daha fazla kaynak aldığı avantajlı haksızlık koşulu ve daha az kaynak aldığı dezavantajlı haksızlık koşulu olarak ikiye ayrılır. Eğer aktör bu dağılımı kabul ederse, her iki taraf belirlenen oranlarda kaynağı elde eder; ancak aktör dağıtımı reddederse, iki taraf da kaynaktan mahrum kalır. Bu oyun, alıcının dağıtıma müdahale edemediği bir bağlamda, aktörlerin avantajlı ya da dezavantajlı durumlara verdikleri tepkileri değerlendirmek açısından önemli bir araçtır.

Blake ve McAuliffe (2011) tarafından geliştirilen bu görev, haksızlıktan kaçınma davranışının gelişimini incelemek amacıyla ilk kez Amerikalı çocuklarla kullanılmıştır. Bulgular, erken çocukluk döneminde çocukların kendilerine avantaj sağlayan haksız dağılımları, genellikle, tereddütsüz kabul ettiğini göstermiştir. Diğer yandan, orta çocukluk dönemine denk gelen 7–8 yaş civarında, çocukların bu tür adaletsiz dağılımları sıklıkla reddettiği ve adaletin sağlanamadığı durumlarda, hiç kimsenin bir şey almamasını tercih edebildiği bulunmuştur (Blake ve McAuliffe, 2011). Bu durum, çocukların zamanla gelişen bir eşitlik anlayışı edindiklerini ve haksızlığı önlemek adına kendi çıkarlarından fedakarlık yapmaya istekli olduklarını gösterir.

Araştırmalar, çocukların dezavantajlı haksızlık koşuluna, avantajlı haksızlık koşuluna kıyasla daha güçlü tepkiler verdiğine işaret eder (LoBue vd., 2011; Camerer, 2003; Engel, 2011; Fehr ve Schmidt, 1999; Gao vd., 2018). DHK davranışı, çocukların başka bir kişinin de fayda sağladığı sosyal bağlamlarda sıkça gözlemlenen bir tepkidir. Hatta başka bir alıcı olmadığı ve yalnızca çocuğun kendisinin daha az kaynak aldığı durumlarda bile bu davranış ortaya çıkabilir (McAuliffe vd., 2013; 2017). DHK'ya karşı duyarlılık, erken yaşlarda gelişir ve kültürel farklardan bağımsız olarak birçok toplumda gözlemlenir (Blake vd., 2015; Blake ve McAuliffe, 2011). Buna karşın AHK'ya karşı duyarlılığın daha geç geliştiği ve kültürel bağlama bağlı olarak değişiklik gösterebildiği belirtilir (Blake vd., 2015; Corbit vd., 2017; Shaw vd., 2016; Shaw ve Olson, 2014).

McAuliffe ve diğerlerinin (2013) çalışmaları, DHK davranışının hem sosyal hem de sosyal olmayan bağlamlarda gözlemlendiğini fakat sosyal bağlamlarda daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın AHK davranışının yalnızca sosyal bağlamlarda ortaya çıktığını göstermiştir. Bu bulgu, AHK davranışının doğası gereği sosyal

öğrenmeye dayalı olduğunu destekler. Dolayısıyla, diğerlerinden daha fazla kaynak almaktan kaçınma davranışı, dezavantajlı haksızlığa verilen tepkilere kıyasla daha ileri düzeyde bir adalet anlayışı gerektirir (McAuliffe vd., 2017).

Benzer eğilimler farklı ekonomik oyunlarda da gözlemlenir. Örneğin, Diktatör Oyunlarında yaş ilerledikçe çocuklar, kaynakları daha eşit şekilde dağıtmaya eğilimli hale gelir ve ikili seçim görevlerinde adil dağıtımları tercih ederler (Gummerum vd., 2008; Ibbotson, 2014; McAuliffe vd., 2017). Çocukların zamanla daha cömert hale gelmesi, gelişen empati ve prososyal davranış çerçevesinde değerlendirilebilir. Ancak, çoğu durumda kaynakları tam olarak eşit şekilde paylaşmalarını, adalet duygusunun temel belirleyici olduğuna işaret eder. Örneğin, Lobue ve diğerleri (2011) ile Takagishi ve meslektaşlarının (2010) çalışmaları, dört yaşındaki çocukların eşitsiz dağıtımlarda, haksızlığı telafi etmek amacıyla kendi kaynaklarını paylaştıklarını göstermiştir. Fehr ve diğerlerinin (2008) araştırması ise 3 ila 4 yaşlarındaki çocukların bencil dağıtımlar sergilediklerini fakat 7-8 yaş itibarıyla giderek daha eşitlikçi dağıtımlar yaptıklarını bulmuştur.

Üçüncü taraf cezalandırma davranışına ilişkin bulgular da çocukların gelişen adalet anlayışını destekler. Araştırmalar, okul çağındaki çocukların yalnızca kendileri ve akranları arasındaki kaynak dağılımına değil, aynı zamanda doğrudan etkilenmedikleri adaletsiz durumlara da müdahale ettiklerini gösterir. Buna göre altı yaşından itibaren çocuklar, bencil bir akranın tüm kaynakları kendine saklaması yerine eşit paylaşımı sağlamak adına kişisel maliyetlere katlanmaya istekli olurlar (Jordan vd., 2014; McAuliffe vd., 2015).

Sonuç olarak, çocukların haksızlıktan kaçınma davranışları yaşla birlikte gelişir ve daha karmaşık sosyal normların içselleştirilmesiyle şekillenir. Özellikle dezavantajlı haksızlığa karşı duyarlılık erken yaşlarda ortaya çıkarken, AHK davranışı daha ileri düzeyde bir adalet anlayışı gerektirir ve sosyal öğrenme süreçlerinden etkilenir (McAuliffe vd., 2017). Diğer yandan bu gelişimsel eğilimler yalnızca bireysel bilişsel ve duygusal faktörlerle değil; kültürel normlar, toplumsal değerler ve sosyal çevrenin sunduğu örüntülerle de şekillenir (Fehr vd., 2008). Bu bağlamda, haksızlıktan kaçınma davranışının kültüre özgü bağlamlarda incelenmesi, gelişimsel süreci daha derinlemesine anlamak adına önem arz etmektedir.

1.5 Haksızlıktan Kaçınma Davranışının Kültürel Yönü

Son yıllarda, araştırmacılar haksızlıktan kaçınma davranışının farklı toplumlar arasındaki gelişimini incelemeye başlamışlardır (Blake vd., 2015; Huppert vd., 2019; Rochat vd., 2009). Bu çalışmalar, özellikle Batılı, Eğitilmiş, Sanayileşmiş, Zengin ve Demokratik (*WEIRD*) toplumlardan elde edilen bulguların genellenebilirliğini sorgular (Henrich vd., 2010). Öyle ki, *WEIRD* toplumları dünya nüfusunun yalnızca %5'inden daha azını temsil etmesine rağmen gelişimsel bilimdeki katılımcıların %90'ını oluşturur (Nielsen vd., 2017).

Bu boşluğu doldurmak amacıyla gerçekleştirilen araştırmaların bulguları, adalet kavramının algılanmasına ilişkin kültürler arası bir çeşitlilik olduğunu ve kültürel normlar ile değerlerin, çocukların başkalarıyla paylaşma eğilimlerini şekillendirmede gelişim boyunca önemli bir rol oynadığını ortaya koyar (Blake vd., 2015; House vd., 2013; Rochat vd., 2009; Schäfer vd., 2015). Blake ve meslektaşları (2015), Haksızlık Oyununu kullanarak Hindistan, Uganda, Peru, Meksika, Senegal, Kanada ve ABD olmak üzere yedi farklı ülkeden 866 çocuk çiftinden veri toplamışlardır. Buna göre, DHK davranışı tüm toplumlarda orta çocukluk döneminde gözlemlenmiştir. Öte yandan AHK davranışı, kültürler arasında önemli farklılıklar göstermiş ve daha geç yaşlarda ortaya çıkmıştır. Örneğin, Amerikalı, Kanadalı ve Ugandalı çocuklar AHK davranışını 7-9 yaşları arasında sergilemeye başlarken; Peru, Senegal, Hindistan ve Meksika'daki çocuklar 15 yaşına kadar AHK göstermemişlerdir. Araştırmacılar, bu bulguları Amerikalı ve Kanadalı çocukların bireycilik ve eşitlikçi normların hakim olduğu Batı kültürel bağlamında yetişmelerine bağlarken; Ugandalı çocukların ise Batı normlarının yoğun olduğu bir eğitim sistemine maruz kalmaları nedeniyle AHK davranışını daha erken yaşta sergilemiş olabileceklerini belirtmişlerdir.

Çin'de yapılan bir çalışmada, farklı eğitim sistemlerine maruz kalan 8-9 yaş grubundaki çocukların dağıtımsal adalet davranışları incelenmiştir (Kajanus vd., 2019). Sonuçlar, çocukların eğitim içeriğinden bağımsız olarak benzer adalet davranışları sergilediklerini ortaya koymuştur. Buna karşın, iki farklı okuldan gelen çocukların, deneyim ve uygulamalara dayalı olarak farklı motivasyonlara sahip oldukları bulunmuştur. Bu durum, AHK'nin, DHK'ye kıyasla daha az belirgin ve sosyokültürel faktörlere daha açık olduğuna dair önceki bulgularla uyumludur (Blake vd., 2015).

Öte yandan, Li ve arkadaşları (2022), Çinli çocukların Amerikalı ve Kanadalı yaşlılarına benzer şekilde, AHK davranışını yaklaşık 7 yaşında, DHK davranışını ise 5 yaşında göstermeye başladıklarını bulmuştur. Ayrıca 11-12 yaşlarındaki Çinli çocuklar, dezavantajlı haksızlık koşulunda ödüllerin değerine duyarlılık göstermişlerdir. Ödüller düşük değerli olduğunda (örn., yiyecek), çocuklar dezavantajlı tahsisi kabul etmeye daha istekliken; ödüller yüksek değerli olduğunda (örn., jetonlar), tıpkı daha küçük yaştaki çocuklar gibi, bu teklifleri reddetmişlerdir. Dikkate değer şekilde, bu bağlam duyarlılığı AHK koşulunda gözlemlenmemiştir.

Çin, *WEIRD* olmayan, kolektivist bir toplum olarak ifade edilir (Hofstede, 1984). Ancak mevcut örneklemdeki Çinli çocuklar, Batılı çocuklara benzer şekilde erken yaşta ve güçlü biçimde AHK davranışı sergilemişlerdir. Bu nedenle, bireyselci ve toplulukçu kültürel değerler üzerinden yapılan sınıflandırmalar, AHK ve DHK davranışlarının gelişiminde gözlemlenen kültürel farklılıkları tam olarak açıklayamıyor olabilir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017; Aktaş, 2021).

Dolayısıyla, kültürler arası farklılıklar, çocukların adil olmayan durumlara verdikleri tepkileri anlamada önemli bulgular sağlasa da (House vd., 2013; Blake vd., 2015; Paulus, 2015) tek başına yeterli olmayabilir. Aynı kültürel bağlam içinde bile bireyler arasında gözlemlenen farklılıklar, bağlamsal koşulların ve duruma özgü motivasyonların bu süreçleri şekillendirebileceğini gösterir (Engelmann ve Tomasello, 2019; Rizzo ve Killen, 2018; McAuliffe vd., 2017). Bu nedenle çocukların haksızlığa verdikleri tepkilerin gelişimini anlamada sadece kültürel yapılarla sınırlı kalmayan, motivasyonel yönelimleri de dikkate alan çok boyutlu bir bakış açısı gereklidir. Bu çerçevede, haksızlıktan kaçınma davranışlarını yönlendiren temel motivasyonların incelenmesi, kültürler arası benzerlikleri ve farklılıkları daha derinlemesine anlamaya yardımcı olabilir.

1.6 Haksızlıktan Kaçınma Motivasyonları

Bireylerin kaynak dağılımı sırasında hangi kıstaslara göre karar verdikleri, gelişim psikolojisinin temel sorularından biridir. Özellikle çocukluk döneminde adalet anlayışının nasıl geliştiğini inceleyen çalışmalar, çocukların yalnızca neyin adil olduğuna dair bilişsel yargılar geliştirmekle kalmadığını, aynı zamanda bu yargılara dayalı olarak

adil davranışlara yönelten çeşitli motivasyonlara da sahip olduklarını ortaya koyar. Bu bağlamda, çocukların adaletsizliğe karşı geliştirdikleri iki önemli motivasyon, iş birliğine dayalı eşitlik beklentisi ve israftan kaçınma arzusu, haksızlıktan kaçınma davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynayabilir.

Bu iki yaklaşım birlikte ele alındığında, çocukların adil olmayan durumlara verdikleri tepkilerin yalnızca bireysel yargı süreçlerine göre değil, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal bağlamlara, ilişki türlerine ve kültürel normlara göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu iki temel motivasyon, çocukların karar alma süreçlerine yön veren sosyal dinamikleri anlamak adına önemli görünmektedir.

1.6.1 İş Birliğinin Haksızlıktan Kaçınma Davranışı Üzerindeki Rolü

Kaynakların nasıl dağıtılması gerektiği sorusu, kaynakların nasıl elde edildiği konusunu da gündeme getirir. Araştırmalar, çocukların kaynakların elde edilme sürecine önem verdiğini ve ortak emek sonucu kazandıkları kaynakları daha adil şekilde paylaşma eğilimine sahip olduklarını gösterir (Fischer ve Smith, 2003; Ulber vd., 2017). Örneğin, çocuklar birlikte bir ödül tahtasını çekerek iş birliği yaptıklarında, genellikle ulaştıkları kaynakları eşit bir şekilde paylaşırlar (Ulber vd., 2015; Warneken vd., 2011).

Bunun yanı sıra, bir çocuğun şanslı olup diğerine kıyasla daha fazla kaynağa sahip olması durumunda, çocuklar genellikle bu durumu düzeltmek ve her iki tarafın da benzer miktarda kaynağa sahip olmasını sağlamak için çaba gösterirler (Hamann vd., 2011). Aynı zamanda, erken yaşlardan itibaren çocuklar, iş birliğini takiben kendi çıkarlarından fedakarlık ederek daha adil tercihler yapma eğilimindedirler (Corbit, 2020). Bu eğilim, çocukların iş birliği sonrasında eşit kaynak dağıtımını daha sık ve belirgin şekilde tercih ettiklerini ve iş birliğinin daha güçlü bir eşitlik duygusu uyandırdığını gösterir.

Çocuklar, bu tür eşit paylaşırma davranışlarını içsel bir motivasyonla sergilerler (Warneken, 2018). Örneğin, üç yaşındaki çocukların eşit paylaşım için bir ödül almaları, ödül almadıkları veya sadece övgü aldıkları durumlara kıyasla, maliyetli paylaşımında bulunma isteklerini ve sonraki paylaşım eylemlerinde eşit paylaşma olasılıklarını azaltır (Ulber vd., 2016). Bu davranışların, herhangi bir otorite figürünün (örneğin, deney yürütücüsü veya ebeveyn) yönlendirmesi olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkması dikkat çekicidir. İş birliğinin eşit kaynak dağılımına yol açtığı davranışlar, 3 yaşındaki çocuklar

arasında tutarlı bir şekilde gözlemlenmiştir (Hamann vd., 2011; Melis vd., 2013; Ulber vd., 2015, 2016; Warneken vd., 2011). Buna karşın, 2 yaşındaki çocukların kaynakları nasıl elde ettiklerine bakmaksızın eşitsiz kaynak dağıtma eğilimi gösterdikleri ve sunulan haksız kaynak dağılımını daha kolay kabul ettikleri bulgulanmıştır (Hamann vd., 2011; Ulber vd., 2015). Bu bulgular, küçük yaşlardaki çocukların iş birliği yapabilmelerine rağmen kaynak dağıtımında adalet ilkelerini uygulama becerilerinin yaklaşık 3 yaş civarında gelişmeye başladığını gösterir.

Benzer yaşlarda çocuklar, liyakate dayalı paylaşımı da gerçekleştirmeye başlarlar. Bir kişinin diğerine kıyasla daha fazla çalışması durumunda, daha fazla emek gösteren bireylere daha fazla ödül verilmesi gerektiği yönünde bir eğilim gösterirler (Hamann vd., 2014; Kanngiesser ve Warneken 2012; Schäfer vd. 2015). İş birliğine hiç katkı sunmayan bir partner söz konusu olduğunda bu fark daha belirgin hale gelir. Örneğin, üç yaşındaki çocuklar, çalışmaya katılmayıp ödül talep eden bir "beleşçiye" çok az kaynak ayırırlar (Baumard vd., 2013; Melis vd., 2013).

Özetle, yaş ilerledikçe çocuklar eşitlik ilkelerini, paylaşma davranışlarına entegre ederler: Üç yaşından itibaren kaynakları üçüncü taraflar arasında eşit olarak paylaşırlar (Enright vd., 1984; Olson ve Spelke, 2008; Rizzo ve Killen, 2016; Rochat vd., 2009; Sigelman ve Waitzman, 1991). Bununla birlikte liyakat farkı olduğunda, adil olmayan tahsisler yapma eğiliminde olurlar (Baumard vd., 2012; Nelson ve Dweck, 1977; Shaw ve Olson, 2012).

Warneken'e (2018) göre bu anlayış, daha karmaşık niceliksel değerlendirmeler gerektiren orantısal adaletin erken bir aşaması olarak açıklanabilir. Liyakat, daha kapsamlı bir ilke olarak ele alınabilirken, eşitlik ise liyakat temelli kararların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır: "Eşit çaba, eşit ücreti hak eder." (Adams, 1965; Dawes vd., 2007; Hook ve Cook, 1979; Shaw ve Choshen-Hillel, 2017). Bu bağlamda çocukların adil paylaşım eğilimlerinin temelinde karşılıklı iş birliğinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Öte yandan, çocukların adalet duygusuyla mı yoksa artan prososyalite ya da cömertlikle mi hareket ettiğine dair bir ayırım yapmak gereklidir (McAuliffe vd., 2017; Shaw, 2013). Alan yazınında bu doğrultuda iki açıklama öne çıkmaktadır. Birincisi, iş birliği ile sergilenen ortak çaba sonucunda bireylerin birbirlerine daha bağımlı hale gelmeleri ve partnerlerine daha yakın hissetmeleridir. Bu bağlamda, iş birliği bireylerin

karşı tarafa duyduğu hassasiyeti artırabilir ve onların refahını düşünerek daha cömert davranışlar sergilemelerini sağlayabilir. İkinci açıklama ise iş birliğinin adaletle ilgili hassasiyetleri artırdığı yönündedir. Bu durumda eşit emek sarf eden bireyler arasında kaynakların eşit dağılımı beklenir.

Bu iki açıklama, iş birliğinin cömertliği mi yoksa adalet duygusunu mu artırdığına dair farklı hipotezlere dayanır. Cömertlik hipotezi, avantajlı haksızlık koşullarında eşitlikçi davranışların artacağı fakat cömertliğin artmasıyla dezavantajlı koşullardan kaçınmanın azalacağı yönündedir (Ulber vd., 2015; Corbit vd., 2017). Adalet hipotezi ise iş birliğinin doğrudan eşitlikçi davranışları artırdığı yönündedir. Bu konudaki bulgular, iş birliğinin cömertlikten çok adalet duygusunu artırdığını gösterir (Corbit vd., 2017).

İş birliğinin adaletle ilgili katkısı, büyük ölçüde Batılı değerlerin hâkim olduğu kültürel bağlamlarda incelenmiştir. Ancak, bu bulguların evrensel olup olmadığı halen tartışmalıdır. Örneğin, Almanya'daki çocuklar iş birliği sonrası adil davranışlar sergilerken, küçük ölçekli topluluklarda eşit paylaşım daha sık tercih edilmiştir (Schäfer vd., 2015). Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise anaokulu çocuklarının iş birliği sonrasında adil davranışlarında anlamlı bir değişim gözlenmemiştir (Acun ve Karakelle, 2019). Kültürel farklılıklar, kaynakların dağıtımında işin miktarı ve harcanan emek gibi faktörlerin ne derece dikkate alındığıyla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla, küçük topluluklarda işin miktarından ziyade kaynakların paylaşımı daha büyük önem taşıyabilir; zira bu tür toplumlarda ortaklaşa paylaşım, normatif bir beklenti olarak kabul edilir.

1.6.2 İsrraftan Kaçınma Motivasyonunun Haksızlıktan Kaçınma Davranışı Üzerindeki Rolü

Kaynak dağıtımına gösterilen hassasiyetin gelişimi ve bunun çevresel, kültürel faktörlerle ilişkisi, gelişimsel araştırmaların önemli bir odak noktasıdır. Araştırmalar, çocuklarda dağıtımsal adaletle ilgili kaygıların erken yaşlarda başladığını ve yaşla birlikte bu kaygıların arttığını, özellikle orta çocukluk döneminde haksızlıktan kaçınma eğiliminin güçlendiğini gösterir (Geraci ve Surian, 2011; Li vd., 2016; Schmidt ve Sommerville, 2011; Sloane vd., 2012; Sommerville vd., 2013). Bununla birlikte, kültürler arası çalışmalar, çocukların haksızlıktan kaçınma davranışının gelişiminde benzer aşamalar olduğunu öne sürse de, bu konudaki isteklerinde kültürel farklılıklar bulunduğunu ortaya

koymuştur (Blake vd., 2015; Paulus, 2015; Shaw ve Olson, 2012). Bununla ilgili belirgin bir fark, *WEIRD* kültürlerden (Henrich vd., 2010) gelen çocukların, haksızlığı önlemek için kaynakları israf etmeye daha istekli olmalarıdır. Ancak aynı durum *WEIRD* olmayan kültürlerden gelen çocuklar için geçerli değildir (Choshen-Hillel vd., 2020; Paulus, 2015; Shaw ve Olson, 2012; Xie vd., 2019). Dolayısıyla, toplulukçu kültürel bağlamlarda yetişen çocuklar yalnızca haksızlıktan kaçınmakla kalmayıp aynı zamanda israftan kaçınmaya da güçlü bir yatkınlığa sahiptirler (Blake vd., 2015; Paulus, 2015; Shaw ve Olson, 2012; Zhang ve Benozio, 2021).

Bireysel, bağlamsal ve kültürel faktörler, çocukların haksızlıktan kaçınırken israf yapmama kararlarını etkileyebilir. Örneğin, bireysel farklılıklardan biri olan ketleyici kontrol becerisi, haksızlıktan kaçınma konusundaki istekliliği ngrebilir (Blake vd., 2015; Xie vd., 2019). Bağlamsal faktör ise kaynakların algılanan değeridir. Amerikalı, İsraili ve Çinli ocuklarda, kaynak ne kadar değerli kabul edilirse, çocukların israf etme ve eşit paylaştırma olasılıklarının o kadar az olduğu gözlemlenmiştir (Choshen-Hillel vd., 2020). Öte yandan, Çinli ocukların israf kararlarının oranı, kaynaklar düşük değerli olduğunda bile en düşük seviyede kalmıştır. Bu durumun nedeni, israftan kaçınma konusunda genel bir eğilim eksikliği olabilir. Son olarak, kültürel normlar kararları etkileyebilir. Toplum içinde yaşamak, belirli sosyal ve ahlaki normları anlamayı gerektirir (Yücel vd., 2020). Öyle ki, bir norm anlayışı yaşamın oldukça erken dönemlerinde ortaya çıkmaya başlar. Erken dönemlerden itibaren çocuklar farklı normlar arasında ayırım yapar ve ihlallerine farklı tepkiler verir (Josephs ve Rakoczy, 2016; Yücel vd., 2020). Çocuklarla yapılan araştırmalarda en çok dikkat çeken iki norm türü, ahlaki normlar ve geleneksel normlardır (Nucci ve Turiel, 1978). Başkalarının haklarını ve refahını korumayı amaçlayan normlar ahlaki alana; grupların sosyal koordinasyonunu korumayı amaçlayan normlar ise geleneksel alana aittir. Küçük ocuklar 3 yaş civarında, ahlaki normları geleneksel normlardan ayırt etmeye başlarlar. Bu kapsamda tasarruf ve israf etmekten kaçınma, geleneksel bir norm olarak değerlendirilebilir.

Çocukların israftan kaçınma motivasyonunu ölçmek isteyen araştırmacılar, eşit emek sarf eden iki karakter arasında eşit olmayan sayıda kaynağı çocukların üçüncü bir taraf olarak nasıl dağıtacaklarını test eden senaryolar geliştirmişlerdir (Shaw ve Olson, 2012). Bu senaryolarda, çocuklara kaynakları eşit dağıtmak için fazladan bir kaynağın israf edilmesine razı olup olmadıkları sorulur. Bulgular, Amerikalı ve Güney Afrikalı

çocukların kaynakları israf etme pahasına eşit dağıtmayı tercih ettiklerini göstermiştir (Shaw ve Olson, 2012). Buna karşılık, Ugandalı çocuklar ise kaynak israfını önlemek amacıyla haksız bir dağıtım tercih etme eğiliminde olmuşlardır (Paulus, 2015). Shaw ve Olson'un (2012) Güney Afrika'da kısmen Batı kültürüyle eğitim veren okullardan veri topladığını belirten Paulus (2015), bu okullardaki çocukların kültürel arka planlarının Amerikalı çocuklarla benzer olduğunu ifade etmiştir. Uganda'daki çocukların ise Batılı toplumlardan farklı bir kültürel arka plana sahip olduklarını ve toplulukçu değerleri daha fazla benimsediklerini vurgulamıştır. Bu nedenle, Uganda'daki çocukların bireyci kültürlerden gelen Amerikalı ve Güney Afrikalı çocuklara kıyasla haksızlığa daha az ancak israfa daha fazla karşı koyma eğilimleri toplulukçu kültürel normların etkisiyle açıklanabilir (Paulus, 2015).

Yakın zamanda yapılan bir çalışma, kültürel değerlerin kaynak dağıtım tercihlerini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koyar. Çinli çocuklar, hem üçüncü kişi hem de birinci kişi etkileşimlerinde Batılı çocuklara benzer şekilde haksızlıktan kaçınmışlardır. Ancak haksızlığı önlemenin tek yolu olarak kaynakları israf etmek gerektiğinde, Çinli çocuklar kaynakları eşit dağıtmamış ve haksızlığı kabul etmişlerdir (Zhang ve Benozio, 2021). Bu bulgulara dayanarak, Zhang ve Benozio (2021), Çin kültüründe kaynak israfı yerine tasarrufun, yani kaynakları verimli kullanmanın, çok önemli bir değer olduğunu vurgulamışlardır. Bu da kültürel farklılıkların çocukluk döneminde haksızlıktan kaçınma ve israftan kaçınma arasındaki tercihleri etkileyen önemli bir faktör olduğunu gösterir.

1.7 Mevcut Çalışma

Önceki çalışmalardan yola çıkarak (Blake vd., 2015; Paulus, 2015; Zhang ve Benozio, 2021), hem bireysenci hem de toplulukçu değerlerin iç içe geçtiği bir değerler sistemine sahip olan Türkiye (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005), çocukluk döneminde adalet tercihlerini incelemek için özgün ve anlamlı bir kültürel bağlam sunar. Özellikle Çin gibi toplulukçu değerlerin baskın olduğu kültürlerde yapılan araştırmalarda, çocukların yalnızca eşitlik ilkesine değil, aynı zamanda kaynak israfından kaçınma ilkesine de yüksek düzeyde önem verdikleri gösterilmiştir (Shaw ve Olson, 2012; Paulus, 2015; Zhang ve Benozio, 2021). Benzer şekilde, Türk kültüründe de bireyin sosyal çevre üzerindeki etkisine dair

duyarlılığın yüksek olduğu ve davranışların sosyal bağlamdaki sonuçlarına dikkat edildiği öne sürülmektedir (Cross vd., 2013). Bu kültürel özellikler göz önünde bulundurulduğunda, çocukların dağıtım kararlarında yalnızca adalet ilkelerine değil, aynı zamanda kaynakların israf edilip edilmediğine de dikkat etmeleri beklenebilir.

Bununla birlikte, kaynakların nasıl elde edildiği -örneğin iş birliğiyle mi yoksa bireysel çabayla mı kazanıldığı- çocukların adalet tercihlerini etkileyebilecek önemli bir sosyal bağlam ipucudur (Olson ve Spelke, 2008). İş birliği, çocuklarda karşılıklı bağlılık, ortak sorumluluk ve sosyal yükümlülük hissini artırarak, daha diğer-odaklı tercihlere zemin hazırlayabilir (Bratman, 1992; Searle, 1995; Hamann vd., 2011; Tomasello vd., 2012). Bu bağlamda, iş birliğinin varlığıyla israf durumu arasındaki etkileşimin çocukların adalet duyarlılığı üzerinde nasıl bir etkisi olduğu henüz araştırılmamıştır. Ayrıca, yaşla birlikte artan sosyal-bilişsel kapasite ve kültürel normların içselleştirilmesi (Killen ve Smetana, 2015), çocukların bu sosyal ipuçlarını nasıl kullandığını ve dağıtımsal adaletle ilişkin motivasyonlarının nasıl değiştiğini anlamak açısından önemlidir.

Mevcut çalışmada, Türkiye’de AHK davranışını etkileyen motivasyonlar farklı yaş gruplarında incelenmiş ve bu davranışların hangi yaştan itibaren ortaya çıktığı ve hangi yaş döneminde hangi faktörlerle ilişkili olduğu araştırılmıştır. Böylece çalışmada, 4-10 yaş aralığında hem iş birliğinin etkisi hem de israftan kaçınma motivasyonunun rolü birlikte ele alınmıştır. Diğer bir deyişle, alan yazınında işaret edilen iş birliğinin haksızlıktan kaçınmaya olumlu etkisinin israf söz konusu olduğunda hala geçerli olup olmadığı ilk kez gözlemlenmiş, çocukların israf söz konusuken de iş birliği yaptıkları durumda yapmadıkları duruma göre adaletsizlikten daha fazla kaçınıp kaçınmadıkları gelişimsel perspektifte araştırılmıştır. Bu açıdan mevcut tez çalışması, hem israfın hem de iş birliğinin etkileşiminin gözlemlendiği ilk deneysel gelişimsel çalışma olarak ilgili alan yazınına katkı sunmayı amaçlar.

1.7.1 Hipotezler

H1. Kaynakların elde edilme biçimi (iş birliği ve paralel) AHK puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. İş birliği grubundaki katılımcılar, paralel gruptaki katılımcılardan daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H2. Kaynakların tahsis edilme biçimi (israf edilen ve edilmeyen) AHK puanlarını anlamlı düzeyde etkileyecektir. İsrar edilmeyen gruptaki katılımcılar, israf grubundaki katılımcılardan daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H3. Yaş, AHK puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Daha büyük yaştaki katılımcılar, daha küçük yaştaki katılımcılardan daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H4. Kaynakların elde edilme biçimi ile kaynakların tahsis edilme biçiminin etkileşimi, AHK puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. İş birliği ve israf edilmeyen kombinasyonundaki katılımcılar, diğer kombinasyonlardaki katılımcılardan daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H5. Kaynakların elde edilme biçimi ile yaşın etkileşimi, avantajlı haksızlıktan kaçınma puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Daha büyük yaştaki katılımcılar, iş birliği koşulunda daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H6. Kaynakların tahsis edilme biçimi ile yaşın etkileşimi, avantajlı haksızlıktan kaçınma puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Daha büyük yaştaki katılımcılar, israf edilmeyen koşulda daha yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

H7. Kaynakların elde edilme biçimi, kaynakların tahsis edilme biçimi ve yaş arasındaki üçlü etkileşim, avantajlı haksızlıktan kaçınma puanlarını önemli ölçüde etkileyecektir. İş birliği ve kaynakların israf edilmediği kombinasyonda yer alan daha büyük yaştaki katılımcılar, en yüksek AHK puanlarına sahip olacaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1 Pilot Çalışma

Mevcut araştırma öncesinde, çalışmanın manipülasyonlarının uygunluğunu değerlendirebilmek amacıyla 4-10 yaş aralığındaki 50 katılımcıyla bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, çocuklar önce bir çekme oyunu oynayarak iş birliği veya paralel çalışma koşulunda kaynaklarını kazanmış, ardından haksızlık oyununda bu kaynakların dağılımına karar vermişlerdir.

Çekme oyununun iş birliği koşulunda, katılımcılar birlikte çalışarak iplerden çekmiş ve kaynakları ortaklaşa kazanmışlardır. Paralel koşulda ise çocuklar, merkezi bir tahtanın üzerinde kendi bloklarını çekerek bireysel olarak kaynaklarını kazanmışlardır. Paralel koşul aparatında, her biri 5 cm x 7.5 cm boyutlarında iki ayrı blok ve her bir bloğa bağlı 40 cm uzunluğunda ayrı ipler aynı platform üzerine bulunur. Pilot çalışma süresince yapılan gözlemler ve manipülasyon sorularına verilen yanıtlar doğrultusunda, paralel koşulda katılımcıların farklı merkezi tahtalar üzerinde yan yana çalışmalarının daha etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu düzenleme, katılımcıların paralel çalıştıklarını ancak birlikte kazanmadıklarını daha kolay anlamalarına olanak sağlar.

Haksızlık oyununda, pilot çalışmada çocuklara 12 dağılım sorusu sorulmuştur. Bu soruların 4'ü avantajlı haksızlık, 4'ü dezavantajlı haksızlık ve 4'ü eşitlik sorusu olarak kategorize edilmiştir. Pilot çalışma süresince yapılan gözlemler sonucunda, katılımcıların birbirlerine stratejik yönlendirmeler yaptığı fark edilmiştir. Bu gözlem, ana çalışmada yalnızca avantajlı haksızlık ve eşitlik dağılımlarının sorulmasına karar verilmesinin temelini oluşturmuştur. Dezavantajlı haksızlığa karşı duyarlılığın erken yaşlarda geliştiği ve kültürel farklardan bağımsız olarak birçok toplumda gözlemlendiği (Blake vd., 2015; Blake ve McAuliffe, 2011) öne sürülmüştür. Bununla birlikte, avantajlı haksızlığa karşı duyarlılığın daha geç geliştiği ve kültürel normlara bağlı olarak değişebileceği de alan yazınında belirtilmiştir (Blake vd., 2015). Bu bağlamda, mevcut tez çalışmasında, adaletin daha üst bir formu olarak değerlendirilen AHK davranışının (McAuliffe vd., 2017) ele alınması planlanmıştır.

2.2 Ana Çalışma

2.2.1 Katılımcılar

Çalışmada gerekli örneklem büyüklüğü, G*Power 3.1 (Faul vd., 2009) yazılımı kullanılarak yapılan G-Power analizi ile belirlenmiştir. Üç yönlü varyans analizi (ANOVA) temel alınarak yürütülen analizde, orta düzey etki büyüklüğü ($f = 0,25$), %5 anlamlılık düzeyi ($\alpha = 0,05$) ve %95 güç ($1 - \beta = 0,95$) kriterleri esas alınmıştır. Bu doğrultuda, anlamlı etkilerin saptanabilmesi için en az 251 çift katılımcıdan oluşan bir örneklem yeterli olduğu hesaplanmıştır.

Bu çalışma kapsamında toplam 415 çift katılımcıdan veri toplanmıştır fakat iki katılımcının çalışmayı tamamlamaması, bir katılımcının partneriyle olan samimi arkadaşlık ilişkisi ve bir diğer katılımcının partneriyle olan olumsuz arkadaşlık ilişkisi nedeniyle alıcının aktörün kararlarına müdahil olması, ayrıca dört katılımcının yönergelerin üçten fazla kez tekrar edilmesine rağmen manipülasyon sorularını geçememesi gibi nedenlerle toplam 8 katılımcı analiz dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak, analizler 407 çift katılımcı ile yürütülmüştür. Bu katılımcıların, 130'u 4-5 yaş grubunda ($Ort_{yaş} = 4.98$, $SS = .373$, $N_{kız} = 63$), 136'sı 6-8 yaş grubunda ($Ort_{yaş} = 7.35$, $SS = .705$, $N_{kız} = 73$) ve 141'i 9-10 yaş grubundadır ($Ort_{yaş} = 9.30$, $SS = .462$, $N_{kız} = 73$).

Tüm katılımcıların %51,5'i kız ($N = 209$), %48,3'ü erkektir ($N = 196$). Katılımcılara ilişkin kardeş sayısı verileri ($N = 393$) incelendiğinde, çocukların %94,1'inin en az bir kardeşe sahip olduğu ($N = 370$) görülmektedir. Kardeş sayısının ortalaması 2,42'dir ($SS = 0,88$; $Min = 1$, $Max = 6$; $N = 351$).

Ebeveynlerin eğitim düzeyine ilişkin veriler ($N = 353$) değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunluğunun ebeveynlerinin lise (%38.0) ve lisans (%34.0) mezunu olduğu belirlenmiştir. Ailelerin aylık gelir beyanına ilişkin veriler doğrultusunda ($N = 199$), ortalama aylık gelir 32.752 TL olup, gelir aralığı 10.000 TL ile 150.000 TL arasında değişmiştir. Katılımcıların algıladıkları sosyoekonomik düzey, 10 basamaklı algılanan sosyo-ekonomik durum merdiveni (Adler ve Stewart, 2007) kullanılarak ölçülmüştür. Bu merdivende 10. basamak en yüksek algılanan sosyo-ekonomik durumu temsil ederken, 1. basamak en düşük algılanan sosyo-ekonomik durumu temsil eder. Analizlerde, en yüksek yoğunluk 5. (%24.0), 6. (%23,1) ve 7. (%21.3) basamaklarda gözlemlenmiştir. Eksik veri

bulunan demografik değişkenlere ilişkin analizlerde yalnızca eksiksiz veriler kullanılmıştır.

2.2.2 Araştırma Deseni

Bu çalışma, 2 (kaynağın elde edilme biçimi: iş birliği ve paralel) $\times$ 2 (israf durumu: israf edilen ve israf edilmeyen) $\times$ 3 (yaş grubu: 4–5; 6–8; 9–10) denekler arası deneysel desenle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni, çocukların kaynakların paylaşımına ilişkin kararları temelinde hesaplanan AHK puanıdır. AHK puanı, katılımcıların kendilerine avantaj sağlayan haksız dağılımlara verdikleri tepkilere göre hesaplanmıştır. Puanın yüksek olması, katılımcının avantajlı olduğu bu tür bir dağılımı reddettiğini; düşük olması ise avantajlı konumunu kabul ettiğini gösterir. Bu dağıtım tercihi, adaletin daha üst düzey bir formunu temsil ettiği (McAuliffe vd., 2017) ve kültürler arası çalışmalara duyarlılığı nedeniyle (Blake vd., 2015) tercih edilmiştir.

Katılımcılar, ikili gruplar hâlinde çalışmaya alınmış ve her çift, rastgele olarak dört deney koşulundan birine atanmıştır: İş Birliği – İsrâf Edilen, İş Birliği – İsrâf Edilmeyen, Paralel – İsrâf Edilen, Paralel – İsrâf Edilmeyen. İş birliği koşulunda katılımcılar kaynakları birlikte çalışarak kazanırken, paralel koşulda her katılımcı aynı ortamda bulunmasına rağmen kendi kaynaklarını bireysel çabalarıyla elde etmiştir. Paralel koşulun dahil edilme nedeni, iş birliği koşuluna uygun bir kontrol durumu olarak kullanılabilirliğinin önceki çalışmalarla desteklenmiş olmasıdır (Hamann vd., 2014; Ulber vd., 2017; Blake vd., 2015; Corbit vd., 2017). Bu yaklaşım, kaynakların birlikte mi yoksa bireysel çabayla mı kazanıldığını kontrol etmeye olanak sağlar. Böylece çocukların dağıtım kararlarındaki farklılıkların yalnızca paylaşım sürecinden mi yoksa kaynak edinme biçiminden mi kaynaklandığını anlamada önemli bir karşılaştırma imkanı sunar.

Bu tez çalışması için ön kayıt OSF platformu üzerinden yapılmıştır: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/AJWZG>.

2.2.3 Veri Toplama Araçları

2.2.3.1 Demografik form

Ebeveynler tarafından doldurulan bu formda çocuğa ve ebeveynlere dair sorular yer almaktadır. Ebeveynler, çocuğa yakınlık durumlarına (örn., anne, baba), çocuğun doğum tarihine, cinsiyetine, kardeş sayısına, kendilerinin eğitim düzeylerine, aylık hane gelir düzeylerine ve algıladıkları sosyo-ekonomik durumlarına (Adler ve Stewart, 2007) ilişkin sorulara yanıt vermişlerdir.

2.2.3.2 Çekme Oyunu (The Pulling Game)

Çekme Oyunu, Hamann ve arkadaşlarının (2011) çalışmasından modellenmiş ve mevcut çalışmaya Corbit ve meslektaşlarının (2017) çalışmasında kullanılan ölçülere göre uyarlanmıştır. Buna göre oyun, 60 cm x 32 cm boyutlarında büyük bir platform üzerinde tasarlanmış olup iki farklı koşul aparatı sunar: İş birliği ve paralel çalışma.

İş birliği koşulu için oluşturulan aparatta, bir tahta üzerinde bulunan merkezi blok iki ip ile tutturulur. İş birliği koşulu için oluşturulan aparatta, ortada bulunan ve ödülleri taşıyan merkezi bir blok (10 cm x 7.5 cm) platform boyunca hareket eder. Bu bloğa, iki halkadan geçirilmiş ve gevşek şekilde bağlı 120 cm uzunluğunda bir ip bulunur. Blok, yalnızca ipin her iki ucu aynı anda çekildiğinde hareket edebilir; aksi takdirde ip çözülerek blok hareketsiz kalır. Dolayısıyla katılımcı yalnızca partneri ile koordine halde çalışırsa ödüle ulaşabilir. Blok, platformun sonuna ulaştığında ödüllerin katılımcılara dağıtılacağı rampaya çarpar. Ödüller katılımcıların ortak kasesinde toplanır.

Paralel koşul için tasarlanan aparatta oyunun temel yapısı korunur ancak her biri 5 cm x 7.5 cm boyutlarında iki ayrı blok ve her bir bloğa bağlı 40 cm uzunluğunda ayrı ipler bulunur. Katılımcılar, yalnızca kendi iplerini çekerek bir bloğun hareketini kontrol edebilirler. Bu nedenle her katılımcı, partnerinden bağımsız olarak tek başına çalışarak kendi ödülleri kazanır ve partnerinin ödüllere erişimini etkileyemez. Blok, platformun

sonuna ulaştığında ödüllerin katılımcılara dağıtılacağı rampaya çarpar. Katılımcının  d lleri kendi kasesine, partnerinin  d lleri ise partnerinin kasesine düşer.

2.2.3.3 Haksızlık Oyunu (The Inequity Game)

Haksızlık Oyunu, Blake ve McAuliffe (2011) tarafından geliştirilen ve iki çocuğun karşılıklı olarak oynadığı bir ekonomi oyunudur. Bu oyunda, araştırmacı tarafından farklı kaynak dağılımları bir aparat aracılığıyla sunulur ve katılımcıların bu dağılımlara verdikleri tepkiler gözlemlenir. Bu oyunun temel amacı, katılımcıların kaynakları her iki taraf için de reddetmek pahasına da olsa adil davranmayı kabul edip etmediklerini incelemektir. Bu açıdan Haksızlık Oyunu, bedeli eldeki tüm kaynakları kaybetmek olsa da haksızlıktan kaçınma davranışının sergilenip sergilenmeyeceğini ölçen saf bir adalet ölçümü olarak sunulmuştur (Blake ve McAuliffe, 2011).

Haksızlık Oyununda iki farklı oyuncu yer alır: Aktör ve alıcı. Kaynaklar, araştırmacı tarafından karşılıklı oturan ve birbirini tanımayan iki çocuğun önündeki aparata yerleştirilir. Aparat üzerinde, yalnızca aktör rolündeki katılımcının önünde bulunan iki kol yer alır. Yeşil kol, kaynak dağılımını kabul etmek için; kırmızı kol ise dağılımı reddetmek için kullanılır. Araştırmacı, önceden belirlenen miktardaki kaynakları aktör ve alıcının önündeki tablalara yerleştirir ve aktörden bu kaynak dağılımını kabul etmesi ya da reddetmesi beklenir. Eğer aktör dağılımı kabul ederse (yeşil kolu çekerek), tablalar öne doğru eğilir ve kaynaklar her iki katılımcının önündeki k selere dökülür. Deney boyunca k selerde biriken kaynakların, deney sonunda katılımcılara verileceği bilgisi paylaşılır. Eğer aktör dağılımı reddederse (kırmızı kolu çekerek), kaynaklar aparatın ortasında bulunan k seye dökülür ve bu durumda katılımcılar kaynaklardan herhangi bir pay alamazlar. Dolayısıyla, adil davranış aktörün hem kendisi hem de alıcının kaynakları almasına engel olmasını gerektirir.

Bu  alışmada, Haksızlık Oyunu kullanarak israf kavramını inceleyebilmek amacıyla iki koşul yaratılmıştır. Buna göre, katılımcıların eşitlikçi tercihler sonucunda reddettikleri kaynakların deney sonunda israf edilip edilmediğine göre iki farklı deney koşulu bulunur: Reddedilen kaynakların israf edildiği koşul ve reddedilen kaynakların israf edilmediği koşul. Reddedilen kaynakların israf edildiği deney koşulunda katılımcılara Haksızlık Oyununun başında, yakınlarında bulunan   p kutusu işaret

edilerek, reddettikleri kaynakların (ortadaki kaseye düşen şekerlerin) "çöpe atılacağı ve israf olacağı" söylenir. Reddedilen kaynakların israf edilmediği deney koşulunda ise katılımcılara, "reddedilen kaynakların kimse tarafından alınmaması için geri alınacağı ve israf olmayacağı" ifade edilir.

Mevcut çalışmanın Haksızlık Oyununda eşitlik ve avantajlı haksızlık koşulları bulunur. Eşit dağıtım denemeleri, çocukların kolları doğru bir şekilde kullanmayı öğrenip öğrenmediklerini kontrol etmek amacıyla yapılır. Ayrıca bu denemeler, çocukların haksızlıktan kaçınma davranışını rastgele sergileyip sergilemediklerini test eder. Çocukların hem eşit hem de eşit olmayan dağılımları reddetmeleri, tepkilerinin rastgele olduğuna işaret eder. Eşitlik koşulunda, aktör ve alıcı 1'er şeker alırken, avantajlı haksızlık koşulunda aktör 4, alıcı ise 1 şeker alır. Her bir koşulda altı dağılım yapılmakta olup, katılımcılar toplamda 12 dağılıma cevap verirler. Haksızlıktan kaçınma puanı, aktörün avantajlı olduğu dağılımlara verdiği her bir ret yanıtına 1 puan verilerek hesaplanır. Dolayısıyla, aktör avantajlı haksızlık koşulları için en fazla altı, en az sıfır puan alabilir.

2.2.4 İşlem

Veri toplama süreci İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan (Karar No: 2023/09-3) onay alınmasının ardından başlamıştır. Veri toplamadan önce velilerin ıslak imzalı onam formu ve çocukların rızası alınmış, veriler Milli Eğitim Bakanlığında alınan 08.05.2024 tarihli E-59090411-20-101857780 sayılı ve 23.09.2024 tarihli MEB.TT.2024.001797 sayılı izinleri ile katılımcıların eğitimlerine devam ettikleri okullarda, yüz yüze toplanmıştır.

Katılımcılar çift olarak okullarının sessiz bir sınıfında araştırmaya katılmışlardır. Katılımcı çiftlerinin birbiriyle arkadaş olması sonuçlarda yanlılık yaratabileceğinden çiftler oluşturulurken farklı sınıflarda eğitim gören çocuklar seçilmiştir. Çocukların cinsiyetleri birbiriyle eşleştirilmiştir. Deneye başlamadan önce, katılımcıların, Çekme Oyununu ve Haksızlık Oyununu öğrenmeleri için bir alıştırmaya aşaması gerçekleştirilmiştir.

Alıştırma Aşaması: Çekme Oyununu tanıtmak için araştırmacı, her bir çocuğun iplerin ucundan çekerek ahşap blokları öne doğru nasıl hareket ettirebileceklerini ve bu

blokların kaynakları (M&Ms şekerleri) ödüllerin dağıtılacağı rampaya nasıl düşürdüğünü göstermiştir. İş birliği koşulunda, çocuklara şekerleri kazanabilmek için iplerin iki ucunu birlikte çekmeleri gerektiği açıklanmıştır. Paralel çalışma koşulunda ise her çocuğun iplerin uçlarını kullanarak ayrı bir bloğu kontrol ettiği ve kendi platformlarındaki şekerleri bireysel çalışmalar yoluyla kazanabildikleri gösterilmiştir. Alistırmanın ardından çocuklara oyunu anlayıp anlamadıklarını test etmek için “kaynağı birlikte mi yoksa tek başınıza mı kazandınız” sorusu sorulmuştur. Bu soruya doğru yanıt veremeyen çocuklara oyun en fazla üç kez olacak şekilde yeniden anlatılmıştır. Paralel koşuldaki çocukların bu soruya cevabının “tek başımıza kazandık”; iş birliği koşulundaki çocukların cevabının ise “birlikte kazandık” olması beklenmiştir.

Çekme Oyununun ardından Haksızlık Oyunu tanıtılmıştır. Araştırmacı, iki katılımcıya Haksızlık Oyunundaki aktör ve alıcı rollerini açıklamış ve aktörün tarafında bulunan iki kolun (yeşil/kabul ve kırmızı/reddet) nasıl çalıştığını göstermiştir. Ardından çocuklar, her iki kolu çekmenin sonuçlarını deneyimleyebilmeleri için bir dizi deneme yapmışlardır. Haksızlık Oyununun bu alıştırma aşamasında kullanılan şekerler, Çekme Oyununda kazanılanlardan ayrı bir kaptan alınmıştır. Alıştırma sırasında, aktör kolların önünde oturmuş ve araştırmacı tarafından tablolara yerleştirilen kaynakları kabul edip etmeyeceğine karar vermiştir. Aktöre üç farklı dağılım sunulmuş ve yeşil kolu (kabul) çekerek tahsisi kabul etmesi ya da kırmızı kolu (ret) çekerek tahsisi reddetmesi istenmiştir. Üç deneme sırasıyla şu şekilde gerçekleşmiştir: her iki çocuk için bir şeker, aktör için bir şeker ve alıcı için sıfır şeker, alıcı için bir şeker ve aktör için sıfır şeker. Aktörün alıcı rolündeki katılımcıya dağıtılan şekere dikkatinin çekilmesi amacıyla araştırmacı şeker dağılımlarını yaparken her zaman ilk alıcının tablasına şekerini koymuştur. Son iki deneme türünün sırası ise katılımcılar arasında dengelenmiştir. Eğer aktör her denemede aynı kolu çektiyse, alıştırmanın sonunda diğer kolu çekmesi istenmiş (1-1 dağılım için) ve böylece farklı seçeneğin sonuçlarını da anlaması sağlanmıştır. Ardından deney aşamasına başlanmıştır.

Deney Aşaması: Deney aşaması Corbit ve arkadaşlarının çalışmasına benzer olarak (2017) iki blokta gerçekleşmiştir. Her blokta, çocuklar önce Çekme Oyununu tamamlamış, ardından Haksızlık Oyununa geçmiştir.

Birinci Deney Aşaması: Çekme Oyunu

Çekme Oyununda paralel ve iş birliği olmak üzere iki farklı koşul bulunmaktadır. Çocuklar bu koşullara seçkisiz olarak atanmıştır. Her iki kaynak toplama koşulunda (iş birliği ve paralel) çocuklar, oyunu art arda dört kez oynamıştır. Her seferde 6 şeker olmak üzere bir blok sonunda toplam 24 şeker elde etmişlerdir. İş birliği koşulunda elde edilen şekerler oyun aparatının ortasında yer alan ortak bir kasede toplanmış ve “Harika! Birlikte kazandığınız şu şekerlere bakın. Şimdi sizinle bu şekerleri bölüşebilmek için bir oyun oynayacağız.” yönergesi verilmiştir. Paralel koşulda ise katılımcıların kazandıkları şekerler kendi önlerindeki kaselerde toplanmıştır. Ardından, “Harika! Katılımcı A, kazandığın tüm şekerlere bak (Katılımcı A’nın kasesi işaret edilerek) ve Katılımcı B senin kazandığın şekerlere bak (Katılımcı B’nin kasesi işaret edilerek). Şimdi kazandığınız kendi şekerlerinizi bölüşebilmek için bir oyun oynayacağız.” yönergesi verilmiştir. Burada amaç haksızlık oyununa geçmeden önce iş birliği koşulunda oynayan katılımcılara ödülü “birlikte” kazandıklarını vurgulamak; paralel koşulda oynayan katılımcılara ise ödülün “kendi kazandıkları ödül” olduğunu hatırlatmaktır.

İkinci Deney Aşaması: Haksızlık Oyunu

Çekme Oyununun ardından katılımcılar Haksızlık Oyununa davet edilmişlerdir. Haksızlık Oyununda katılımcıların birisi aktör diğeri ise alıcı rolünde oynamıştır. Bu oyunda katılımcıların rolleri seçkisiz olarak belirlenmiştir. Katılımcıların Çekme Oyununda kazandığı şekerler Haksızlık Oyununda bölüştürülmüştür. Bir blokta üç eşitlik ve üç avantajlı haksızlık olmak üzere aktör toplam altı dağılım sorusuna yanıt vermiştir. Ardından deneyin ikinci bloğu için katılımcılar tekrar çekme oyununa geri alınmış ve deney prosedürü bir kez daha tekrarlanmıştır.

Dolayısıyla, tüm araştırmada katılımcılar toplam kırk sekiz şeker kazanmışlardır ve kazandıkları şekerleri her iki blokta altı dağılım sorusu olmak üzere toplam on iki dağılım sorusuna yanıt vererek bölüştürmüşlerdir. Deney sonunda katılımcılara oyunda kazandıkları şekerler hediye edilerek teşekkür edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

3.1 Ön Analiz

Çocukların eşitlik ve avantajlı haksızlık koşullarındaki kaynak dağıtım tercihlerini karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirilen eşleştirilmiş örneklem t-testi sonucunda, eşitlik koşulundaki tercihler anlamlı düzeyde daha eşitlikçi bulunmuştur, $t(405) = -27.00, p < .001$. Bu bulgu, çocukların eşitlik normlarına duyarlı olduklarını gösterir. Diğer bir deyişle, çocuklar rastgele değil, bilinçli olarak eşit şekerleri eşit olmayanlara kıyasla daha fazla kabul etmişlerdir.

3.2 Ana Analiz

AHK'ye yönelik tercihler (AHK puanları) üzerinden yürütülen analizlerde, kaynakların elde edilme biçimi (iş birliği ve paralel), kaynakların israf durumu (israf edilen ve edilmeyen) ve yaş grubu (4–5; 6–8; 9–10 yaş) değişkenleri ile üç yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Anlamlı ana etkisi bulunan değişkenler, Bonferroni düzeltilmeli ikili karşılaştırmalar ile incelenmiştir.

H1: Kaynakların Elde Edilme Biçiminin Etkisi

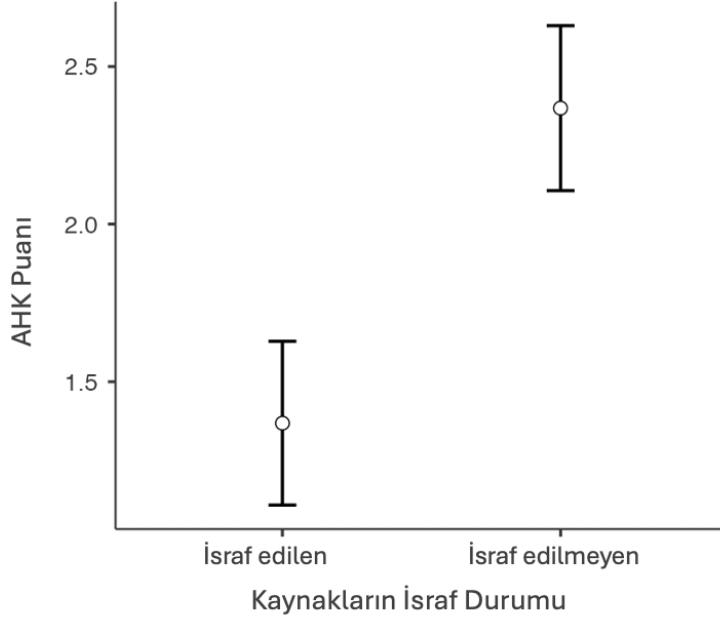
Kaynakların elde edilme biçimi, AHK puanları üzerinde anlamlı bir ana etki göstermemiştir, $F(1, 395) = 2.09, p = .149, \eta_p^2 = .005$. Bu sonuç, iş birliği ve paralel koşullardaki çocukların AHK puanlarının anlamlı düzeyde farklı olmadığını gösterir.

H2: Kaynakların İsfraf Durumunun Etkisi

Kaynakların israf durumu AHK puanları üzerinde anlamlı bir ana etki ortaya koymuştur, $F(1, 395) = 28.39, p < .001, \eta_p^2 = .067$. Katılımcılar, kaynakların israf edilmediği koşullarda ($Ort. = 2.37, SH = 0.133$), israf edilen ($Ort. = 1.37, SH = 0.132$) koşullara kıyasla daha yüksek AHK puanları almışlardır, $t(395) = -5.33, p < .001$ (Şekil 1).

Şekil 1.

Kaynakların İsrâf Durumunun AHK Puanları Üzerindeki Etkisi

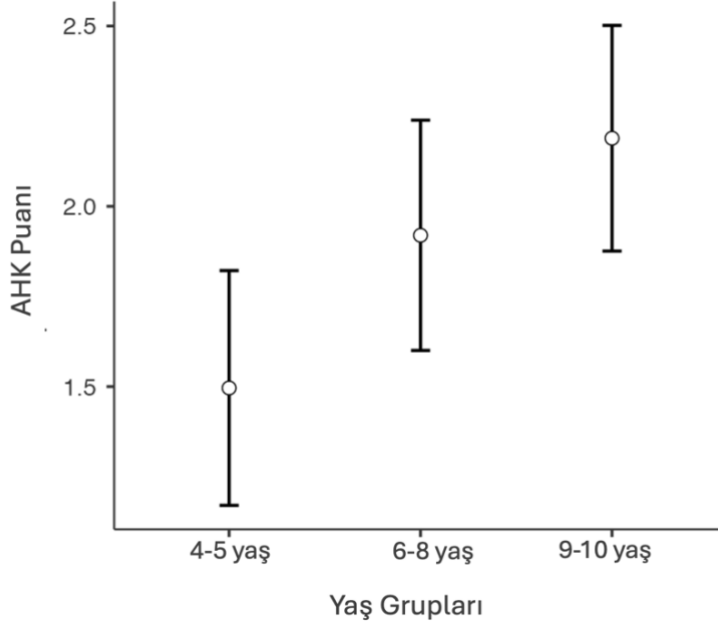

H3: Yaşın Etkisi

Yaş grubu, AHK puanları üzerinde anlamlı bir ana etki göstermiştir, $F(2, 395) = 4.59, p = .011, \eta_p^2 = .023$. Buna göre, 4–5 yaş grubundaki çocukların ($Ort. = 1.50, SH = 0.166$) AHK puanları, 9–10 yaş grubuna kıyasla anlamlı derecede daha düşüktür, $t(395) = -3.02, p = .008$. Ancak 6–8 yaş ($Ort. = 1.92, SH = 0.162$) ile 9–10 yaş grubu ($Ort. = 2.19, SH = 0.159$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $ps > .05$ (Şekil 2).

Şekil 2.

Yaş Grubunun AHK Puanları Üzerindeki Etkisi

H4: Kaynakların Elde Edilme Biçimi ve İsraf Durumu Etkileşimi

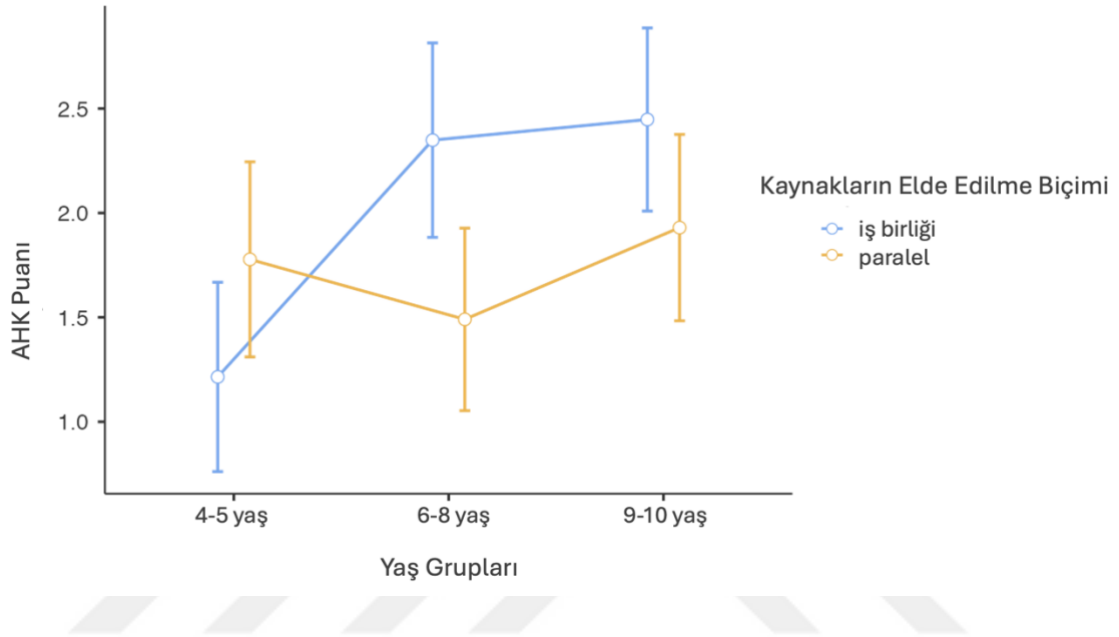
Kaynakların elde edilme biçimi ile israf durumu arasındaki etkileşim anlamlı bulunmamıştır, $F(1, 395) = 1.24, p = .266, \eta^2_p = .003$.

H5: Kaynakların Elde Edilme Biçimi ve Yaş Etkileşimi

Kaynakların elde edilme biçimi ile yaş grubu arasında anlamlı bir etkileşim saptanmıştır, $F(2, 395) = 5.11, p = .006, \eta^2_p = .025$ (Şekil 3). Buna göre iş birliği koşulunda, 6–8 yaş grubu ($Ort. = 2.35, SH = 0.237$), 4–5 yaş grubuna ($Ort. = 1.21, SH = 0.231$) kıyasla daha yüksek AHK sergilemiştir, $t(395) = -3.43, p = .010$. Benzer şekilde, iş birliği koşulundaki 9–10 yaş grubu da ($Ort. = 2.45, SH = 0.223$) 4–5 yaş grubuna ($Ort. = 1.21, SH = 0.231$) kıyasla daha yüksek AHK göstermiştir, $t(395) = -3.84, p = .002$. Ayrıca, iş birliği koşulunda kaynakları elde eden 9–10 yaş grubundaki çocukların, paralel koşulda kaynakları elde eden 6–8 yaş grubundaki ($Ort. = 1.49, SH = 0.222$) çocuklara kıyasla daha yüksek AHK puanlarına sahip oldukları bulunmuştur, $t(395) = -3.04, p < .05$.

Şekil 3.

Kaynakların Elde Edilme Biçimi ile Yaş Grubu Etkileşiminin AHK Puanları Üzerindeki Etkisi

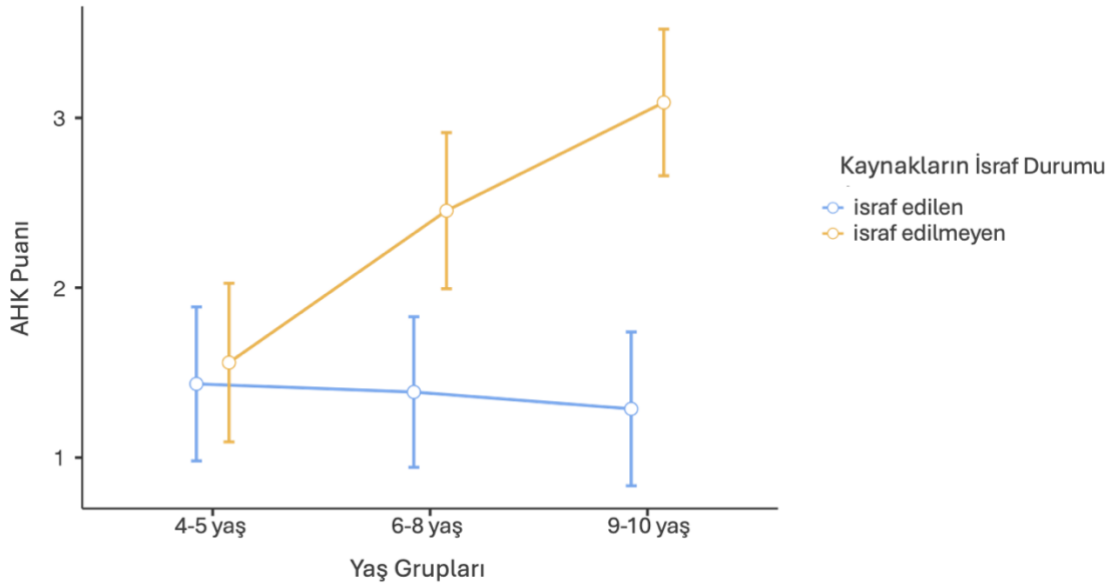
H6: İsrاف Durumu ve Yaş Etkileşimi

İsrاف durumu ile yaş grubu arasında anlamlı bir etkileşim bulunmuştur, $F(2, 395) = 6.70, p = .001, \eta^2_p = .033$ (Şekil 4). Bulgulara göre, kaynakların israf edilmediği koşulda 6–8 yaş grubu ($Ort. = 1.56, SH = 0.238$), 4–5 yaş grubunun ($Ort. = 1.43, SH = 0.231$) kaynakların israf edildiği koşuldaki puanlarına kıyasla daha yüksek AHK göstermiştir, $t(395) = -3.105, p = .031$. Benzer şekilde, kaynakların israf edilmediği koşulda 9–10 yaş grubu ($Ort. = 3.09, SH = 0.220$), 4–5 yaş grubunun ($Ort. = 1.43, SH = 0.231$) israf edilen koşuldaki puanlarına kıyasla daha yüksek AHK puanlarına sahiptir, $t(395) = -5.205, p < .001$. Ayrıca, kaynakların israf edilmediği koşulda 9–10 yaş grubu, 4–5 yaş grubuna ($Ort. = 1.56, SH = 0.238$) kıyasla daha yüksek AHK sergilemiştir, $t(395) = -4.735, p < .001$. Benzer şekilde, bu grup 6–8 yaş grubunun israf edilen koşuldaki performansına göre daha yüksek AHK göstermiştir, $t(395) = -5.419, p < .001$. Öte yandan, israf edilmeyen koşulda 6–8 yaş grubu, 9–10 yaş grubunun israf edilen koşuldaki puanlarından ($Ort. = 1.29, SH = 0.230$) daha yüksek AHK sergilemiştir, $t(395) = 3.554, p = .006$.

Grupların kendi içindeki karşılaştırmaları da anlamlı farklılıklar göstermiştir. Buna göre, 6–8 yaş grubu kendi içinde değerlendirildiğinde, israf edilmeyen koşula, israf edilen koşula ($Ort. = 1.39$, $SH = 0.225$) kıyasla daha yüksek AHK puanlarına sahiptir, $t(395) = -3.387$, $p = .017$. Benzer şekilde, 9–10 yaş grubu da kendi içinde değerlendirildiğinde, israf edilmeyen koşula daha yüksek AHK puanları göstermiştir, $t(395) = -5.669$, $p < .001$.

Şekil 4.

Kaynakların İsrاف Durumu ile Yaş Grubu Etkileşiminin AHK Puanları Üzerindeki Etkisi

H7: Üçlü Etkileşim (Kaynakların Elde Edilme Biçimi ve İsrاف Durumu ve Yaş)

Kaynakların elde edilme biçimi, israf durumu ve yaş grubu arasındaki üçlü etkileşim anlamlı bulunmamıştır, $F(2, 395) = 0.19$, $p = .826$, $\eta^2_p = .001$.

3.3 Keşifsel Analizler

3.3.1 Demografik Değişkenler ve Partner Sevgisinin AHK puanları ile Korelasyon Analizi

Çocukların ekonomi oyunlarındaki partnerleri bilinçli olarak tanımadıkları bir akranları olarak seçilse de birlikte oyun oynarken partnerlerine karşı ne kadar hoşnut hissettikleri, potansiyel bir karıştırıcı faktördür. Bu nedenle AHK puanlarının partnerlerine karşı

duydukları hoşnutluk derecesiyle ilişkisi incelenerek, anlamlı bir ilişki varsa bu değişken kontrol edilerek analizlerin yeniden gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Partner sevgisi olarak adlandırılan bu değişken, 1 (Hiç sevmedim) ile 5 (Çok sevdim) arasında Likert tipi bir ölçekle ölçülmüştür. Pearson korelasyon analizi sonucunda, partner sevgisi ile AHK puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = -0.082, p = 0.127$).

Benzer şekilde, demografik değişkenler ile AHK puanları arasında da olası bir karıştırıcı faktör olması ihtimaline karşı ilişkiler incelenmiştir ancak anlamlı bir korelasyon gözlenmemiştir ($ps > 0.05$). Bu nedenle bu değişkenler analizlere kovaryant olarak eklenmemiştir.

3.3.2 Yaş Değişkeni ile ANCOVA Analizi

Çocukların avantajlı haksızlık koşulundaki tercihlerine; kaynakların elde edilme biçimi (iş birliği ve paralel) ve kaynakların israf durumu (israf edilen ve edilmeyen) değişkenlerinin etkisini, yaş değişkeni kontrol ederek incelemek amacıyla kovaryans analizi (ANCOVA) gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda yaş değişkeni, AHK puanları üzerinde anlamlı bir etkide bulunmuştur, $F(1, 402) = 11.41, p < .001, \eta^2_p = .028$. Buna göre, yaş arttıkça çocukların AHK puanları artış göstermiştir. Ayrıca, kaynakların israf durumu, AHK puanları üzerinde anlamlı bir ana etki bulunmuştur, $F(1, 402) = 28.16, p < .001, \eta^2_p = .065$. Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar sonucunda kaynakların israf edilmediği durumda israf edildiği duruma göre daha yüksek AHK gözlenmiştir, $t(402) = -5.31, p < .001$. Öte yandan, kaynakların elde edilme biçimi, AHK puanları üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamıştır, $F(1, 402) = 2.45, p = .118, \eta^2_p = .006$. Aynı şekilde, kaynakların elde edilme biçimi ile israf durumu arasındaki etkileşim anlamlı değildir, $F(1, 402) = 1.31, p = .254, \eta^2_p = .003$.

Sonuç olarak, yaş değişkeni kovaryans olarak modele dahil edildiğinde, kaynakların israf durumu değişkeninin AHK puanları üzerindeki etkisi anlamlılığını korumuştur. Kaynakların elde edilme biçimi ve etkileşim terimi ise yine anlamlı bulunmamıştır.

3.3.3 Tematik Kodlama Analizi

Katılımcıların verdikleri tepkilerin gerekçelendirmeleriyle uyumlu olup olmadığını incelemek amacıyla verdikleri kararlardaki motivasyonları açık uçlu olarak deney sonunda sorulmuştur. Bu sorular, deneyci tarafından açık kodlama ile kodlanmıştır.

Kodlama sürecinin deney yürütücüsünün önyargısından bağımsız, güvenilir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla gözlemciler arası güvenilirlik analizi yapılmıştır. Deney yürütücüsü veriye dayalı tümevarımcı yöntemle temaları oluşturmuş ve nitel yanıtlar bu temalara göre kodlanmıştır. Daha sonra, bu yanıtların %33'ünü ($N = 125$) oluşturan bir kısmı rastgele seçilerek ikinci kodlayıcı tarafından yeniden kodlanmıştır. Toplamda 380 gerekçelendirme yer almakta olup, karşılaştırmalı analiz sonucunda Cohen's kappa değeri .710 olarak bulunmuştur ($z = 22.20, p < .001$). Bu değer %75 düzeyinde bir uyuma işaret etmekte ve .60'ın üzerinde olması sebebiyle tatmin edici bir uyum olarak değerlendirilmektedir (Everitt, 1996; Burla vd., 2008). Bu sonuçlar doğrultusunda, kodlama sürecinin güvenilir olduğu ve keşifsel analizlerde kullanılan nitel verilerin geçerliliğinin desteklendiği söylenebilir.

Tematik analiz sonucunda en sık gözlenen temalar sırasıyla eşitlik kaygısı (%26.1), israf/ziyan (%21.3) ve kazanma isteği (%11.3) olmuştur. Diğer temalar ise daha düşük oranlarda temsil edilmiştir. Temaların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, tematik tercihlerde yaşa bağlı bazı farklılıklar gözlenmiştir. Özellikle eşitlik kaygısı teması yaşla birlikte artış göstermiştir: 4–5 yaş grubunda bu tema yalnızca %2.1 oranında görülürken, 6–8 yaş grubunda %8.4 ve 9–10 yaş grubunda %15.5 oranında gözlenmiştir. Benzer şekilde, israf/ziyan teması da yaşla birlikte hafif artış göstermiştir. Buna karşılık, kazanma isteği teması en yüksek oranda 4–5 yaş grubunda gözlenmiş (%6.6) ve yaşla birlikte azalma göstermiştir. Diğer bazı temalar (örn., “oyun”, “şekerden kaçınma”, “renk tercihi”, “bilmiyorum”, “gerekçe yok”, “diğer”) ise yaşla birlikte azalan bir seyir izlemiştir. Kodlanan tüm temaların genel ve yaş gruplarına göre tematik dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.

Temaların Genel ve Yaş Gruplarına Göre Tematik Kodlama Dağılımları

Temalar	4–5 yaş (N = 119)	6–8 yaş (N = 128)	9–10 yaş (N = 133)	Toplam (N = 380)
Eşitlik kaygısı	7 (%1.8)	32 (%8.4)	59 (%15.5)	99 (%26.1)
İsraf/ziyan	16 (%4.2)	31 (%8.2)	34 (%8.9)	81 (%21.3)
Kazanma isteği	25 (%6.6)	7 (%1.8)	11 (%2.9)	43 (%11.3)
Ortak fayda	5 (%1.3)	12 (%3.2)	6 (%1.6)	23 (%6.1)
Prososyallik	4 (%1.1)	12 (%3.2)	7 (%1.8)	23 (%6.1)
İş birliği	2 (%0.5)	2 (%0.5)	2 (%0.5)	6 (%1.6)
Faydacı	1 (%0.3)	1 (%0.3)	1 (%0.3)	3 (%0.8)
Oyun	5 (%1.3)	4 (%1.1)	2 (%0.5)	11 (%2.9)
Şekerden kaçınma	3 (%0.8)	2 (%0.5)	1 (%0.3)	6 (%1.6)
Renk tercihi	4 (%1.1)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	4 (%1.1)
Bilmiyorum	14 (%3.7)	9 (%2.4)	2 (%0.5)	25 (%6.6)
Gerekçe yok	14 (%3.7)	9 (%2.4)	7 (%1.8)	30 (%7.9)
Diğer	18 (%4.7)	7 (%1.8)	1 (%0.3)	26 (%6.8)

3.3.3.1 Kararların Doğrudan Gerekçelendirildiği Temalar

Eşitlik Kaygısı Teması

Tematik analiz sonucunda en sık karşılaşılan temalardan biri “eşitlik kaygısı” olmuştur. Bu tema, katılımcıların dağıtım kararlarını verirken bireyler arasında adil ve eşit bir paylaşım yapılması gerektiğini vurguladıkları gerekçeleri kapsamaktadır. Eşitlik kaygısı, kaynakların eşit şekilde dağıtılmaması durumunda haksızlık oluşacağı düşüncesine dayanmaktadır.

Toplam 380 katılımcıdan 98’i (%25.8) bu temaya uygun ifadeler kullanmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temanın 4–5 yaş grubunda 7 çocuk, 6–8 yaş grubunda 32 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 59 çocuk tarafından dile getirildiği görülmektedir. Bu

dağılım, yaş ilerledikçe eşitlik vurgusunun daha belirgin hâle geldiğine işaret etmektedir. Katılımcıların eşitlik kaygısını yansıtan bazı örnek ifadeleri şu şekildedir:

“Bana fazla şeker verince kırmızı seçtim.” (5 yaş)

“Çünkü adaletsizlik olurdu.” (7 yaş)

“Eşit olsun diye.” (9 yaş)

İsraf/Ziyan Teması

Analiz sonucunda ortaya çıkan önemli temalardan biri “israf/ziyan”dır. Bu tema, çocukların kararlarını verirken çöpe atılabilecek kaynaklara yönelik duyarlılıklarını yansıtan açıklamaları kapsamaktadır. Katılımcılar, kaynakların paylaşılması ya da etkin bir şekilde kullanılmaması durumunda bunun “ziyan” olacağına dikkat çekmiş ve seçimlerini bu doğrultuda gerekçelendirmiştir.

Toplamda 81 katılımcı (%21.3), karar gerekçelerinde israf ya da ziyan olgusuna atıfta bulunmuştur. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temanın 4–5 yaş grubunda 16 çocuk, 6–8 yaş grubunda 31 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 34 çocuk tarafından dile getirildiği görülmektedir. Bu bulgu, yaş ilerledikçe çocukların kaynakların etkin kullanımı ve israf olgusuna dair farkındalıklarının arttığını düşündürmektedir. Katılımcıların bu temaya ilişkin bazı örnek ifadeleri şu şekildedir:

“Yeşili seçtim çünkü çöpe gitmiyor.” (5 yaş)

“Ziyan olmasın diye.” (8 yaş)

“Onda az, bende çok... Adaletsizlik ama israf olmasını istemedim.” (10 yaş)

Kazanma İsteği Teması

Tematik analiz sonucunda ortaya çıkan bir diğer tema “kazanma isteği”dir. Bu tema, çocukların kararlarını verirken kazanma arzusunu, rekabet duygusunu ya da daha fazla kaynağa sahip olma isteğini ön planda tuttıkları gerekçelendirmeleri içermektedir. Bu tür ifadeler, bireysel kazanç motivasyonunun paylaşım kararlarında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplamda 43 katılımcı (%11.3), gerekçelendirmelerinde açıkça kazanma isteğine atıfta bulunmuştur. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temanın özellikle küçük yaş grubunda daha sık dile getirildiği görülmektedir. 4–5 yaş grubunda 25 çocuk, 6–8 yaş grubunda 7 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 11 çocuk bu temaya uygun yanıtlar vermiştir.

Bu dağılım, yaş ilerledikçe kazanma arzusunun karar gerekçelerinde daha az vurgulandığını düşündürmektedir. Katılımcıların bu temaya ilişkin bazı örnek ifadeleri şu şekildedir:

“Çünkü bende daha çok olduğu için kendi tabağıma çektim.” (5 yaş)

“Yeşil kolu çekip şekerleri kazanmak için.” (8 yaş)

“Çünkü hep kazanmak istedim.” (9 yaş).

Ortak Fayda Teması

“Ortak fayda” teması, katılımcıların avantajlı olma, eşitlikçi davranma ya da yalnızca iyilik yapma amacı ön plana çıkarmadan hem kendi hem de partnerlerinin çıkarını gözetken gerekçelendirmelerini kapsamaktadır. Bu temada öne çıkan ifadeler, kaynak miktarından ya da paylaşma arzusundan çok, her iki tarafın da bir şekilde kaynaktan fayda sağladığı ve bu durumun herkes için yararlı olduğu yönündeki vurgularla şekillenmiştir.

Toplamda 23 katılımcının (%6.1) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temaya 4–5 yaş grubunda 5 çocuk, 6-8 yaş grubunda 12 çocuk ve 9-10 yaş grubunda 6 çocuk yer vermiştir. Katılımcıların bu temaya ilişkin bazı örnek ifadeleri şu şekildedir:

“İkimizde de çok oldu, çok sevindim.” (5 yaş)

“Kendime dökünce diğer tarafa da dökülüyordu. İkimiz de kazanalım diye.” (8 yaş)

“Hem ben hem o kazansın.” (9 yaş)

Prososyallik Teması

“Prososyallik” teması, katılımcıların kararlarını başkalarının iyiliğini gözetme, yardım etme ya da karşısındakini mutlu etme gibi sosyal motivasyonlarla gerekçelendirdikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu tema altında yer alan açıklamalarda çocuklar, çoğunlukla paylaşma arzusunu doğrudan ifade etmişlerdir (örn., “Paylaşmak için.”). Bunun yanı sıra, bazı çocuklar paylaşım kararlarını karşıdakini sevindirme ya da partnerini önceliklendirme isteğine dayandırmıştır.

Toplamda 23 katılımcının (%6.1) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, prososyal gerekçelere 4–5 yaş grubunda 4 çocuk, 6–8 yaş grubunda 12 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 7 çocuk yer vermiştir.

İş Birliği Teması

“İş birliği” teması, çocukların paylaşım kararlarını bir görevi birlikte tamamlama, karşılıklı etkileşim kurma ya da ortak bir amaç doğrultusunda hareket ederek ortak bir kazanç elde etme isteğiyle gerekçelendirdikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu tür gerekçelerde paylaşım, yalnızca bir kaynak dağıtımı değil, aynı zamanda iş birliği içinde olmanın doğal bir parçası olarak sunulmuştur. Örneğin bazı çocuklar, paylaşım tercihlerini “Beraber kazanmak için” veya “Birlikte çalıştığımız için bazen ortaya koydum.” gibi ifadelerle açıklayarak ortak bir eylem beklentisini vurgulamışlardır.

Toplamda 6 katılımcının (%1.6) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temaya 4–5 yaş grubunda 2 çocuk, 6–8 yaş grubunda 2 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 2 çocuk yer vermiştir.

Faydacı Teması

“Faydacı” teması, çocukların paylaşım kararlarını ortak bir faydaya vurgu yapmadan, oyun mekanizmasının olası sonuçlarına göre gerekçelendirdikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu tema altında yer alan ifadelerde çocuklar, kaynakların ortaya düşmesi durumunda kaynakların ne olacağına dikkat çekmiştir. Örneğin, “Ortaya düşenleri kimse almayacak.” gibi ifadelerle çocuklar, oyun sürecindeki risk ve olası kayıpları göz önünde bulundurarak karar vermişlerdir.

Toplamda 3 katılımcının (%0.8) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, faydacı temaya 4–5 yaş grubunda 1 çocuk, 6–8 yaş grubunda 1 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 1 çocuk yer vermiştir.

3.3.3.2 Kararların Dolaylı Gerekçelendirildiği Temalar

Bu temalar, çocukların paylaşım kararlarını doğrudan sosyal, ahlaki ya da faydacı gerekçelerle açıklamadığı; ancak kararlarını oyun mekaniği, kişisel tercihler veya belirsiz yanıtlarla dolaylı olarak gerekçelendirdikleri ifadeleri kapsamaktadır. Kararların dolaylı gerekçelendirildiği temaların hepsinde yaşla birlikte azalma gözlenmektedir.

Oyun Teması

“Oyun” teması, katılımcıların paylaşım gerekçelerini kararın sosyal ya da ahlaki boyutlarından ziyade oyunun doğası, akışı ya da duygusal deneyimi çerçevesinde ifade ettikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu tema altında yer alan açıklamalarda çocuklar, eğlenme, oyun sürecini merak etme, farklılık deneme ya da oyunu daha ilginç hâle getirme gibi nedenlerle karar verdiklerini belirtmişlerdir. Paylaşım, bu tür ifadelerde bir amaç değil; oyunun bir parçası ya da oyundan alınan keyfin bir yansıması (Örn., “Eğlenmek için.”) olarak sunulmuştur.

Toplamda 11 katılımcının (%2.9) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temaya 4–5 yaş grubunda 5 çocuk, 6–8 yaş grubunda 4 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 2 çocuk yer vermiştir.

Şekerden Kaçınma Teması

“Şekerden kaçınma” teması, çocukların paylaşım kararlarını şeker tüketimine yönelik kişisel tercihleri veya sağlıkla ilgili endişeleri doğrultusunda gerekçelendirdikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu temada çocuklar, şekeri sevmemek, fazla tüketmenin sağlığa zarar vereceğini düşünmek ya da alerjik nedenler gibi bireysel gerekçelere dayalı açıklamalar yapmışlardır. Paylaşım kararı, burada bir başkasına yönelik değil, çocuğun fiziksel veya duygusal konforunu önceleyen bir yaklaşımla alınmıştır (Örn., “Çok fazla şeker olsun istemedim, çok şeker olunca dişler çürüyebilir, bağırsaklar bozulabilir.”).

Toplamda 6 katılımcının (%1.6) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu temaya 4–5 yaş grubunda 3 çocuk, 6–8 yaş grubunda 2 çocuk ve 9–10 yaş grubunda 1 çocuk yer vermiştir.

Renk Tercihi Teması

“Renk tercihi” teması, çocukların paylaşım kararlarını mekanizmadaki kolların ya da kaynakların rengine yönelik bireysel tercihleri doğrultusunda gerekçelendirdikleri yanıtları kapsamaktadır. Bu tür açıklamalarda çocuklar, paylaşım sürecini estetik beğeniler, renk algıları ve görsel uyaranlara yönelik ilgileri üzerinden açıklamışlardır (Örn., “Kırmızı rengi sevmiyorum”).

Toplamda 4 katılımcının (%1.1) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu tema yalnızca 4–5 yaş grubundaki çocuklar tarafından dile getirilmiştir.

Bilmiyorum ve Gerekçe Yok Teması

“Bilmiyorum” ve “Gerekçe yok” temaları, çocukların paylaşım kararlarını gerekçelendiremedikleri durumları kapsamaktadır. Bu tür yanıtlarda çocuklar, ya sorulan soruya “Bilmiyorum” ya da “Bir nedenim yoktu” gibi yanıtlar vermişlerdir.

Toplamda 55 katılımcının (%14.5) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Bunların 25’i (%6.6) “bilmiyorum” şeklinde, 30’u ise (%7.9) hiçbir gerekçe sunmayan yanıtlar olmuştur. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu tür gerekçelendirmeler en çok 4–5 yaş grubunda görülmüştür (bilmiyorum = 14, gerekçe yok = 14), 6–8 yaş grubunda biraz azalmış (bilmiyorum = 9, gerekçe yok = 9), 9–10 yaş grubunda ise daha da seyrekleşmiştir (bilmiyorum = 2, gerekçe yok = 7).

Diğer Teması

“Diğer” teması, çocukların gerekçelendirmelerinde araştırmanın ana odağı olan temaların dışında kalan ve belirgin bir kategoriye yerleştirilemeyen ifadeleri kapsamaktadır (Örn., “Canım öyle istedi”).

Toplamda 26 katılımcının (%6.8) yanıtı bu tema altında sınıflandırılmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, bu tür yanıtlar en çok 4–5 yaş grubunda (18 çocuk) görülmüştür. 6–8 yaş grubunda bu sayı 7, 9–10 yaş grubunda ise 1 çocuk ile sınırlı kalmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Mevcut tez çalışmasının amacı, çocukların AHK davranışlarını; kaynakların elde edilme biçimi (iş birliği ve paralel), bu kaynakların israf durumu (israf edilen ve israf edilmeyen) ve yaş grubu (4–5; 6–8; 9–10) bağlamında incelemektir. Elde edilen bulgular, eşit dağılım koşullarında çocukların kaynakları kabul etme oranlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık, avantajlı dağılım durumlarında çocukların AHK davranışları yaş grubuna ve israf durumuna göre anlamlı farklılıklar göstermiştir. Özellikle kaynakların israf edilmeyeceği koşullarda, çocuklar daha fazla AHK davranışı sergilemiştir. Ayrıca yaş grubu da bu davranışları etkilemiştir; 4–5 yaş grubundaki çocuklar, 9–10 yaş grubundaki akranlarına kıyasla daha düşük AHK puanları almıştır. Yaş grubu ile israf durumu arasında da anlamlı bir etkileşim bulunmuş; israf edilmeyen koşullarda özellikle 9–10 yaş grubundaki çocukların AHK puanlarında belirgin bir artış gözlenmiştir. Kaynakların elde edilme biçimi tek başına AHK üzerinde anlamlı bir etki yaratmamış ancak yaş grubu ile etkileşime girdiğinde AHK puanlarını etkilemiştir. Özellikle iş birliği koşulunda, 6–8 ve 9–10 yaş gruplarındaki çocuklar, 4–5 yaş grubuna kıyasla daha yüksek AHK puanları sergilemişlerdir. Bu bulgular, çocukların paylaşım kararlarının kültürel normlara ve bağlamsal koşullara duyarlı olduğunu ve bu kararların gelişimsel süreçlerle şekillendiğini gösterir. Buna karşılık, kaynakların elde edilme biçimi ile israf durumu arasındaki ikili etkileşim ve bu değişkenlerin yaş grubu ile oluşturduğu üçlü etkileşim anlamlı bulunmamıştır.

Çocuklar genel olarak kaynakları eşit biçimde dağıtmaya eğilimli olsalar da avantajlı konumda bulunduklarında bu eğilimleri yaş, kültürel normlar ve sosyal bağlam gibi faktörlerden etkilenir. Mevcut tez çalışmasının bulgularına göre, yaş grubunun AHK üzerindeki anlamlı etkisi, dağıtımsal adalet algısının yaşla birlikte gelişimsel bir seyir izlediğini göstermiştir (Blake ve McAuliffe, 2011; McAuliffe vd., 2017). Bu doğrultuda, 9–10 yaş grubundaki çocuklar, 4–5 yaş grubuna kıyasla anlamlı düzeyde daha fazla AHK davranışı sergilemişlerdir. Benzer şekilde, Blake ve McAuliffe'in (2011) çalışmasında, erken çocukluk dönemindeki çocukların kendilerine avantaj sağlayan haksız dağılımları genellikle kabul ettikleri, ancak yaklaşık 7–8 yaş civarında bu tür eşitsizlikleri reddetmeye başladıkları bulunmuştur. Blake ve arkadaşlarının (2015) kültürler arası

karşılaştırmalı çalışması da bu gelişimsel eğilimi desteklemiştir; AHK'nın erken ergenlikte ortaya çıktığı, bazı kültürlerde ise 15 yaşına kadar gözlenmediği ortaya konmuştur.

Diğer yandan, 6–8 yaş grubundaki artışın anlamlı olmaması, bu dönemin AHK davranışının gelişiminde bir geçiş evresi olabileceğini düşündürür. Bu yaş grubundaki çocuklar, dağıtımsal adalet ilkelerini ve sosyal beklentileri anlamaya başlamakla birlikte, bu ilkeleri her durumda uygulayabilecek sosyal bilişsel kapasiteye henüz tam olarak sahip olmayabilirler. Bu durum, karar verme süreçlerinde kişisel fayda ile sosyal normlar arasında ikilem yaşayabileceklerini gösterir. Daha büyük yaştaki çocuklarda AHK davranışının artması, onların gelişen bilişsel ve sosyal becerileriyle yakından ilişkilidir. Özellikle orta çocukluk döneminde, çocukların başkalarının bakış açısını anlama (zihin kuramı) becerileri gelişir (Flavell, 2000); bu da adaletsizlikleri daha iyi kavramalarını sağlar. Aynı zamanda bu yaş grubu, adil olma, eşitlik ve karşılıklılık gibi sosyal normları daha iyi anlar ve içselleştirir (Kohlberg, 1984). Bu bağlamda, avantajlı bir durumu reddetmek, AHK sergilemek, bu çocukların sosyal kabul görme, olumlu bir itibar edinme ve uzun vadeli iş birliği ilişkilerini sürdürme arzularıyla da uyumludur (Fehr vd., 2008).

Nitekim McAuliffe ve arkadaşlarının (2020) yürüttüğü çalışmada, çocukların AHK davranışlarının, alıcının aktörü izleyip izlemediğine bağlı olarak değiştiği gösterilmiştir. Buna göre, çocuklar alıcı rolündeki akranları tarafından gözlemlendiklerinde, avantajlı haksızlıkları daha az kabul eder. Gelişimsel olarak, çocuklukta başlayan itibar kaygıları, yaklaşık 5 yaş civarında izlenme etkileriyle daha somut ve doğrudan gerçekleşir; 8 yaş civarındaki çocuklarda ise itibar yönetimi konusunda daha stratejik ve soyut düşünme becerileriyle sergilenir. Bu durum, itibarla ilgili duyarlılıkların AHK davranışını motive edebileceğine işaret eder. Dolayısıyla, AHK'nın özellikle orta ve geç çocukluk döneminde ortaya çıkması, gelişen sosyal bilişsel mekanizmalar ve itibar kaygılarıyla da ilişkilendirilebilir.

Sonuç olarak, AHK davranışının gelişimi yalnızca ahlaki ilkelere değil; aynı zamanda sosyal bağlam, kültürel normlar ve gelişen sosyal-bilişsel becerilere bağlı çok katmanlı bir süreçte işaret eder. Ayrıca, mevcut tez çalışmasında, bağlamsal duyarlılığın altında yatan gelişimsel mekanizmalar, çocukların kendi gerekçelendirmelerinde de görülmüş; böylece AHK davranışının altında yatan gelişimsel mekanizmalar niteliksel olarak da desteklenmiştir.

Elde edilen gerekçelendirme verileri, AHK davranışlarının yaş gruplarına göre farklı bilişsel ve motivasyonel süreçlerle ilişkili olduğunu ortaya koyar. Buna göre, 4–5 yaş grubundaki çocukların gerekçelerinde bireysel kazanma isteğinin ön planda olduğu; bununla birlikte, israf ve ziyan temalarının da yüksek oranda dile getirildiği görülür. Bu durum, çocukların öncelikle kendi çıkarlarını gözetmelerine rağmen kültürel olarak erken yaşlardan itibaren içselleştirilen israf ve kaynakların korunması değerine de duyarlılık gösterdiklerini düşündürür. Ayrıca, dolaylı gerekçelendirmeler en çok bu yaş grubunda kullanılmıştır. Buna karşın, daha büyük yaş gruplarındaki çocukların gerekçelerinde eşitlik kaygısı ile israf ve ziyan temaları ön plana çıkarken kazanma isteğine daha az vurgu yapılmıştır. Ayrıca dolaylı gerekçelendirmeleri daha az kullanmışlar ya da hiç kullanmamışlardır. Bu değişim, yaş ilerledikçe çocukların kararlarını çok yönlü değerlendirebildiklerini ve gerekçelerini daha doğrudan, karmaşık sosyal biliş süreçlerle (Piaget, 1932) ifade edebildiklerini gösterir. Bu bulgu, Kohlberg'in (1984) ahlaki gelişim basamakları teorisindeki ilerlemeyi ve çocukların perspektif alma becerilerinin (Flavell, 2000) gelişmesiyle sosyal normları daha iyi kavradıklarını destekler. Öte yandan, sosyal itibar ve kabul görme kaygısının artmasıyla birlikte çocukların kendi çıkarlarını açıkça ifade etmekten kaçındıkları ve sosyal normlara daha fazla uyum sağladıkları da göz önünde bulundurulmalıdır (Goffman, 1959; Cavazza vd., 2015; McAuliffe vd., 2020). Zira AHK, hem başkalarına adil görünme arzusu hem de bu arzunun davranışa dönüştürülebilmesini sağlayan bilişsel beceriler ile ilişkili olabilir (McAuliffe vd., 2020). Mevcut çalışmanın bulgularında da erken çocuklukta öncelikli motivasyonun bireysel kazanma isteği olduğu fakat kaynağın israf edilmemesinin de önemli bir yer tuttuğu görülür. Orta çocukluk döneminde ise bu bireysel motivasyonun, sosyal ve kültürel normlarla şekillendiği ve daha çok sosyal adalet kaygıları ile dengelendiği sonucuna varılabilir.

Özetle AHK'nın gelişimsel seyri ve kararların gerekçelendirilmesine ilişkin bu bulgular, çocukların AHK davranışlarındaki gelişimsel farklılıkların, sadece davranışsal çıktılarla değil, aynı zamanda bu davranışların altında yatan bilişsel ve motivasyonel gerekçelerin yaşa bağlı olarak nasıl dönüştüğünü; özellikle kaynakların israf durumu ve kaynakların iş birliği ile elde edilmesi gibi bağlamsal faktörlerin gerekçelendirme stratejileri üzerindeki etkisini detaylandırarak literatüre katkı sunar.

Çalışmanın en belirgin bulgularından ikincisi, çocukların kaynakların israf edilmediği koşullarda AHK davranışı göstermeye daha yatkın olmalarıdır. Bu sonuç, çocukların yalnızca eşitliği gözetmediklerini, aynı zamanda kaynakların korunması ve israftan kaçınılması gibi geleneksel sosyal normlara da duyarlılık gösterdiklerini ortaya koyar. Özellikle toplulukçu değerlere sahip kültürel bağlamlarda gözlemlenen “israftan kaçınma” eğilimiyle tutarlı olarak, bu bulgu çocukların karar alma süreçlerinin kültürel normlardan etkilendiğini gösterir (Blake vd., 2015; Paulus, 2015; Shaw ve Olson, 2012; Zhang ve Benozio, 2021). Örneğin, Zhang ve Benozio’nun (2021) Çinli çocuklarla yürüttüğü çalışmada da benzer bir eğilim gözlenmiştir. Bu çalışmada çocuklar, haksızlıktan kaçınma eğilimleri sergilemiş fakat eşitlik sağlanması israfla sonuçlanacaksa bundan kaçınmışlardır. Benzer şekilde, bu çalışmada elde edilen bulgular da çocukların haksızlığı önleme motivasyonlarının, kaynakların israf edilme olasılığıyla çatıştığında zayıflayabileceğini gösterir. Bu durum, kültürel normların çocukların ahlaki kararlarını nasıl şekillendirdiğine dair anlamlı bir örnek sunar.

Bu bağlamda, bireyci ve toplulukçu değerlerin birlikte var olduğu Türkiye gibi kültürel yapılarda (İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün, 2004; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005), çocukların kararlarında bu tür normatif ikilemlerin daha belirgin hale geldiği söylenebilir. Türkiye’nin kültürel yapısı, bireysel adalet anlayışlarıyla sosyal sorumluluk normları arasında denge kurma ihtiyacını beraberinde getirir. Uskul ve meslektaşlarının (2012) “namus kültürü” olarak tanımladığı Türk kültürü, sosyal normlara bağlılığı ve bireyin eylemlerinin başkaları üzerindeki etkisine karşı duyarlılığı önceler. Bu yaklaşım, çocukların adalet kararlarını sadece kişisel değerlendirmelerine değil, aynı zamanda sosyal bağlamdaki etkilerine göre biçimlendirmelerine neden olabilir.

Nitekim Türk kültüründe, israfa karşı olumsuz tutumun köklü ve çok katmanlı bir geçmişi vardır. Bu geçmişin temelinde, israfın yalnızca ekonomik bir kayıp değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki bir sorumluluk ihlali olarak görülmesi yer alır (Ersoy ve Demirci, 2015). Dini ve geleneksel öğretiler de israfı menfur bir davranış olarak göstererek bu normu pekiştirir. Örneğin, atasözleri aracılığıyla nesilden nesile aktarılan kültürel değerler, israftan kaçınmanın gerekliliğini güçlü biçimde vurgular (Demirci, 1996; Demirci, 2007). Bu değerlerin günlük yaşam pratiklerine nasıl yansıdığı ise özellikle aile yaşantısı üzerinden gözlemlenebilir (Ersoy ve Demirci, 2015). Ailenin tüketim kalıpları, alışkanlıkları ve tasarruf uygulamaları, çocukların kaynak kullanımı ve

israftan kaçınma gibi sosyal normları içselleştirmesinde belirleyici rol oynar (Tezcan, 1991; Ersoy ve Demirci, 2005). Bu doğrultuda, Türkiye'de israf etmeme değerinin çocuklara erken yaşlardan itibaren sosyal sorumluluk bilinciyle birlikte aktarıldığı söylenebilir. Bu durum, Sunar ve Fişek'in (2005) geleneksel değerlere önemine işaret ettiği Türk aile yapısına dair bulgularıyla da örtüşür. Dolayısıyla, kaynakların israf edilme olasılığı gibi durumlarda çocukların adalet kararlarını yalnızca eşitlik ilkesi temelinde değil, aynı zamanda kültürel olarak içselleştirilmiş sosyal ve ahlaki normlar doğrultusunda verdikleri sonucuna ulaşılabilir.

Mevcut çalışmanın israf durumunun AHK üzerindeki etkisine yönelik bulguları, adaletin çocuklar açısından her zaman evrensel ve mutlak bir ahlaki norm olarak işlemediği görüşüyle de örtüşür. Kùltürler arası çalışmalar, adalet normlarına verilen önemin toplumdan topluma değiştiğini ve bu normların ahlaki alanla ne ölçüde örtüştüğünün bağlama bağlı olduğunu gösterir (Blake vd., 2015; Curry vd., 2019; Schäfer vd., 2015). Örneğin, bazı kùltürlerde eşitlik ön planda tutulurken, bazılarında liyakate veya kaynakların israf edilmemesine daha fazla önem verilir (Shaw ve Olson, 2012; Zhang ve Benozio, 2021; Acar ve Sivilis, 2023). Bu da adaletin her zaman ahlaki alan içinde değerlendirilmediğini ve geleneksel ya da pragmatik normlarla çatışabileceğini düşündürür. Benzer bir şekilde, Yücel ve diğerleri (2022) tarafından yürütölen bir çalışmada da dağıtımsal adalet normlarının her zaman ahlaki alanın bir parçası olarak değerlendirilmediği gösterilmiştir. ABD'li 4 ila 8 yaş arası çocuklarla gerçekleştirilen bu çalışmada, çocuklar dağıtımsal adalet ihlallerini, prototipik ahlaki ihlaller (örn., fiziksel zarar verme, eşya çalma) kadar ciddi bulmamıştır. Özellikle 4 yaşındaki çocuklar, adaletsiz dağılımları geleneksel norm ihlalleri kadar önemli bulmuş; ancak bu ihlalleri, fiziksel zarar verme gibi ahlaki ihlallerden daha az ciddi değerlendirmiştir. Daha ileri yaş grupları (6-8 yaş) ise bu ihlalleri daha ciddi olarak değerlendirmiş olsa da hala prototipik ahlaki ihlallerin gerisinde tutmuştur. Bulgulanan yaşa bağlı farklılaşma, çocukların zamanla dağıtımsal adaletsizlikleri daha ciddi biçimde değerlendirmeye başladıklarına, ancak bu farkındalığın gelişimle birlikte ortaya çıktığına işaret eder. Bu da küçük yaşta ki çocukların adaletsizliği daha az ciddi bulmalarının, prototipik ahlaki ihlallerin doğrudan ve gözle görülür zararlar içermesiyle; adaletsizlik gibi dağıtımsal ihlallerin ise daha dolaylı zararlar barındırmasıyla ilişkili olabilir (Ball vd., 2017).

Mevcut çalışmada gözlemlenen bulgular da bu gelişimsel eğilimi destekler. İsraf edilmeyen koşullarda tüm yaş gruplarında AHK puanlarının görece daha yüksek olması, bu durumların çocuklar için daha az çelişki barındırdığını ve daha “uyumlu” kararlar sunduğunu gösterir. Bu koşullar çocuklara hem adil olma hem de kaynakları koruma hedeflerini aynı anda gerçekleştirme imkanı sağlar. Buna karşın, israf edilen koşullarda çocuklar çatışan normlar arasında seçim yapmak durumunda kalabilir; bu durum özellikle küçük yaş grupları için daha zorlayıcı olabilir. Öte yandan, israf edilmeyen koşullarda özellikle 9–10 yaş grubunda AHK puanlarında anlamlı bir artış gözlenmesi (Benenson vd., 2007; Rochat vd., 2009; Blake ve Rand, 2010; Gummerum vd., 2010; Smith vd., 2013; Blake vd., 2016; Corbit vd., 2017), çocukların yaşla birlikte normatif çatışmaları değerlendirdiğine, yönetme becerilerinin geliştiğine ve daha tutarlı kararlar alabildiklerine işaret eder. Bu bulgular, yaşla birlikte gözlemlenen AHK artışının yalnızca adalet motivasyonundaki gelişimi değil, aynı zamanda normatif çatışmaları değerlendirme kapasitesinin gelişimini de yansıtır. Bu çerçevede, kaynakları israf etmeme davranışının çocuklar tarafından bir geleneksel norm olarak algılandığı ve yaşla birlikte bu norma daha fazla uyum sağlandığı sonucuna varılabilir.

Bu önerme, birçok kültürde yürütülen çalışmalarla da desteklenir. Örneğin, 3–4 yaş aralığındaki çocuklar genellikle paylaşma ve dağıtım konularında benmerkezci davranışlar sergilerken, adalet yönelimi orta çocukluk dönemine kadar belirginleşmeyebilir (Blake vd., 2015; Fehr vd., 2008; House vd., 2013; Rochat vd., 2009). Dahası, adaletin tanımı ve öncelikleri kültürler arasında önemli farklılıklar gösterir. Bu nedenle, çocukların paylaşma ve dağıtım davranışlarının giderek artan ölçüde içinde bulundukları kültürel normlar ve değerlerle şekillendiği söylenebilir. Bu bağlamda, dağıtımsal adaletin prototipik ahlaki normlar kadar “doğal” bir ahlaki statüye sahip olmadığını ve çocuklar tarafından bu alan içinde değerlendirilmesi için uzun bir sosyalleşme süreci gerektiğini ileri sürmek mümkündür (Nucci ve Turiel, 1978; Smetana, 1984).

İsraftan kaçınma eğilimi yalnızca nicel verilerle değil, çocukların sözlü açıklamalarına dayalı nitel verilerle de desteklenmiştir. Tematik analiz sürecinde ortaya çıkan “İsraf/Ziyan” teması, çocukların kaynakların çöpe gitmesini istemedikleri için kararlarını değiştirdiklerini gösterir. Toplamda 81 çocuk (%21.3), karar gerekçelerinde doğrudan “ziyan” veya “israf” kavramlarını kullanmıştır. Bu ifadeler, çocukların yalnızca

adalet ilkesine değil, aynı zamanda kaynakların etkin kullanımı yönündeki sosyal normlara da önem verdiklerini ortaya koyar.

İsraf/Ziyan temasının yaş gruplarına göre dağılımı, bu duyarlılığın gelişimsel bir seyir izlediğini düşündürür. 4–5 yaş grubunda 16, 6–8 yaş grubunda 31 ve 9–10 yaş grubunda 34 çocuk bu temaya atıfta bulunmuştur. Bu artış, yaşla birlikte çocukların hem soyut düşünme becerilerinin hem de geleneksel sosyal normlara duyarlılıklarının geliştiğini gösterir (Piaget, 1932; Damon, 1977). Nitekim 9–10 yaş grubundaki çocuklar hem daha fazla AHK davranışı sergilemiş hem de kararlarını “israf olmasın” gibi gerekçelerle temellendirmiştir. Bu bağlamda, özellikle 10 yaşındaki bir katılımcının ifadesi dikkat çekicidir: “Onda az, bende çok... Adaletsizlik ama israf olmasını istemedim.” Bu açıklama, çocukların adalet ilkesi ile geleneksel normlar arasında denge kurmaya çalıştığını düşündürülebilir. Bu tür muhakemeler, yaşla birlikte çocukların normatif çatışmaları değerlendirme kapasitesinin arttığına ve çok boyutlu ahlaki düşünmeye dönüştüğüne işaret edebilir.

Özetle, israf durumuna ilişkin bulgular, çocukların ahlaki gelişim sürecinde yalnızca eşitliği gözetmediklerini; aynı zamanda içinde bulundukları sosyal ve kültürel bağlamın belirlediği geleneksel normlara da duyarlılık geliştirdiklerini ortaya koyar. Bu durum, dağıtımsal adalet kararlarının hem bireysel bilişsel gelişim hem de kültürel normlarla şekillenen çok boyutlu bir sürece dayandığını gösterir.

Mevcut çalışmanın öne çıkan bulgularından bir diğeri, kaynakların elde edilme biçiminin (iş birliği ve paralel) çocukların AHK davranışlarındaki etkisi üzerinedir. Alan yazını, iş birliğinin çocuklarda daha eşitlikçi ve adil davranışları teşvik ettiğini öne sürer (Hamann vd., 2011; Warneken vd., 2011; Ulber vd., 2015). Buna karşın bu çalışmada, kaynakların elde edilme biçiminin AHK puanları üzerinde doğrudan bir ana etkisi saptanamamıştır. İlk değerlendirmede bu durum, iş birliğinin eşitlikçi davranışları desteklemediği şeklinde yorumlanabilir. Ancak değişkenin yaş ile etkileşimi dikkate alındığında, bu etkinin gelişimsel bir farklılık içerdiği ve yaşa bağlı olarak anlam kazandığı görülür.

İş birliği koşulunun yaşla anlamlı bir etkileşim göstermesi, çocukların AHK davranışlarının gelişimsel olarak iş birliğinden etkilenmeye başladığını gösterir. Bu durum, McAuliffe ve arkadaşlarının (2013) çalışmasıyla benzer işaretlere sahiptir. Bu çalışmada, avantajlı haksızlık koşulunda, 8–9 yaşlarındaki çocuklar sosyal oyunda eşitsiz

teklifleri, sosyal olmayan oyuna kıyasla daha sık reddetmiştir. Buna karşılık, 4–5 ve 6–7 yaşlarındaki çocukların eşitsiz teklifleri reddetme oranları bağlama göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu, sosyal bağlamların adil davranışları harekete geçirme gücünün yaşla birlikte arttığını gösterir. Nitekim mevcut tez çalışmasında da 6–8 ve 9–10 yaş gruplarındaki çocuklar, 4–5 yaş grubuna kıyasla iş birliği koşulunda daha yüksek AHK puanları sergilemişlerdir. Bu sonuçlar, iş birliğinin doğurduğu eşitlikçi beklentilerin ve adil davranışların ancak belirli bir bilişsel ve sosyal gelişim düzeyinden sonra içselleştirildiğine işaret eder (Hamann vd., 2011; Ulber vd., 2015). Küçük yaş grubundaki (4–5 yaş) çocuklar, iş birliğini adalet duygusunu tetikleyebilecek sosyal ya da normatif bir bağlam olarak değerlendiremeyebilir (Warneken, 2018; Corbit, 2020). Oysa 6 yaş ve sonrasında çocuklar, iş birliğini sosyal sonuçları olan bir etkileşim biçimi olarak değerlendirmeye başlar. Bu nedenle, bu yaş grubundaki çocuklarda iş birliği bağlamları, ortak emeğe dayalı eşitlikçi bir dağılım yönünde bir motivasyon yaratır (Hamann vd., 2014; Corbit vd., 2017).

Diğer yandan, 9–10 yaş grubundaki çocukların iş birliği koşulundaki AHK puanlarının, 6–8 yaş grubunun paralel koşuldaki puanlarından anlamlı biçimde yüksek olması, iş birliğinin adalet davranışları üzerindeki etkisinin yaşla birlikte güçlendiğini gösterir. Bu bulgu, iş birliğinin yalnızca sosyal yakınlık ya da prososyal bir atmosfer yaratmanın ötesine geçerek, çocuklara adil dağılıma dair bilişsel olarak işlenmiş normatif bir çerçeve sunduğunu düşündürür (Corbit vd., 2017; Shaw, 2013). Dolayısıyla bu sonuç, Corbit ve arkadaşlarının (2017) vurguladığı adalet hipotezini destekler ve iş birliğinin, yaşla birlikte çocukların adalet ilkelerine dayalı karar alma kapasitesini artırdığını ortaya koyar.

Adalet hipotezine göre iş birliği bağlamı, AHK davranışının daha erken yaşlarda ortaya çıkmasını kolaylaştırmalı ve çocuklar kendileri için maliyetli olsa bile avantajlı eşitsizlikleri reddetmelidir (Corbit vd., 2017). Mevcut tez çalışmasının bulguları da iş birliği bağlamının AHK davranışlarını hem yaşa bağlı olarak hem de bağlamsal olarak artırdığını gösterir. Kaynakların elde edilme biçimi dikkate alınmadan AHK puanları incelendiğinde, 6–8 yaş grubu ile 4–5 yaş grubu arasında anlamlı bir fark görülmezken iş birliği bağlamında bu fark anlamlı hale gelmiştir. Bu durum, iş birliğinin adil davranışları destekleme etkisinin yaşla birlikte ortaya çıktığını ve bu bağlamda AHK davranışının daha erken yaşta gözlemlenmesini sağladığını ortaya koyar.

Bu gelişimsel geçişin iş birliği ile ilişkisini anlamlandırmak adına, Corbit'in (2020) çalışması önemli bir çerçeve sunar. Bu çalışmada, 6–7 yaş grubu çocuklar hem iş birliği hem de paralel çalışma bağlamlarında üçüncü taraf eşitsizliğine müdahale ederken, 3–5 yaş grubundaki çocukların yalnızca iş birliği bağlamında müdahalede bulunduğu gözlenmiştir. Bu durum, bilgi-davranış boşluğu olarak tanımlanır. Buna göre, çocuklar eşitlik ve adalet normlarını kavrayor olmalarına rağmen bu normların davranışa yansımaları daha geç yaşlarda ortaya çıkar. İş birliği bağlamı ise bu boşluğu daraltarak çocukların haksızlığa karşı kaçınma davranışı geliştirmesini kolaylaştırır (Blake vd., 2014). Buna karşın, mevcut tez çalışmasının bulguları göz önünde bulundurulduğunda, yaş farkından ötürü gözlemlendiği düşünülen bu farklılıklar, aslında kültürel farklılıklardan kaynaklı meydana geliyor olabilir.

Nitekim alan yazını, iş birliğinin adalet normlarının davranışsal ifadesini desteklediğini gösterirken bu etkinin kültürel bağlamdan bağımsız değerlendirilemeyeceğini de vurgular (Corbit vd., 2017). Corbit ve arkadaşlarının (2017) kültürler arası çalışmasında da AHK davranışının ortaya çıkış yaşının kültürlere göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Hintli çocuklar yalnızca iş birliği bağlamında ve geç çocuklukta (12 yaş) AHK davranışı sergilerken Kanadalı çocuklarda bu davranış daha erken yaşlarda (7–8 yaş) ortaya çıkmıştır. Türkiye bağlamında yürütülen mevcut tez çalışması da benzer bir örüntü ortaya koymuştur: İş birliği koşulu, yalnızca daha büyük yaş grubundaki çocuklarda AHK puanlarını artırmıştır. Bu bulgu, Türkiye'deki çocukların adalet normlarını benimsemelerinde iş birliğinin ancak belirli bir gelişimsel düzeyde etkili olduğunu ortaya koyar ve bu gelişimin, kültürel değerler ile birlikte şekillendiğine işaret eder.

Alan yazınındaki diğer bulgular da bu durumu destekler niteliktedir. Türkiye'de yürütülen bir çalışmada (Acun ve Karakelle, 2019), okul öncesi çocukların iş birliği sonrasında adalet davranışlarında anlamlı bir değişiklik gözlenmemiştir. Mevcut tez çalışmasında da benzer şekilde, küçük yaş grubunda iş birliğinin sınırlı etkisi gözlenmiştir. Bu durum, iş birliğinin sosyal anlamının ve bunun adaletle ilişkili etkisinin gelişimsel süreçte ancak belirli bir yaşta kavrandığını düşündürür. Ayrıca, kaynak paylaşımına dair kültürel normların da iş birliği ve adalet ilişkisini şekillendirdiği unutulmamalıdır (Schäfer vd., 2015).

Sonuç olarak, mevcut tez çalışmasının bulguları, iş birliğinin eşitlikçi davranışlara etkisinin hem gelişimsel hem de kültürel olarak biçimlendiğini gösterir. İş birliği, yaşla birlikte çocukların adalet ilkelerine dayalı karar alma becerilerini artırır ve kültürle etkileşim içinde şekillenir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalar, iş birliğinin eşitlikçi davranışlar üzerindeki etkisinin gelişimsel ve kültürel temellerini daha ayrıntılı olarak incelemeli ve farklı kültürel bağlamlarda bu etkileşimi değerlendirmelidir.

Mevcut çalışmada kaynakların elde edilme biçimi ile israf durumu arasındaki ikili etkileşim ve bu iki değişkenin yaş gruplarıyla oluşturduğu üçlü etkileşim anlamlı bulunamamıştır. Bu durum, çocukların adalet temelli kararlarında kaynakların nasıl elde edildiği ile bu kaynakların israf edilip edilmediği durumlarını birbirinden bağımsız değerlendirdiklerini gösterir. Başka bir deyişle, çocuklar israfı önlemeye yönelik motivasyonlarını sosyal bağlamdan (iş birliği ya da paralel çalışma) bağımsız olarak sürdürmüşlerdir. Üçlü etkileşimin anlamlı olmaması ise yaşa bağlı olarak sosyal bağlamın israf duyarlılığı üzerindeki etkisinin sistematik bir örüntü göstermediğini ortaya koyar. Bu bulgu, çocukların iş birliği bağlamında artan adalet davranışları ile israfı önlemeye yönelik gelişen duyarlılıklarının birbirinden bağımsız gelişimsel süreçler olabileceğine işaret eder. Dolayısıyla, adalet davranışlarının gelişiminde birden fazla sosyal bağlam rol oynar; ancak bu bağlamlar çocuklar tarafından farklı zihinsel temsiller ve ayrı normatif beklentilerle işlenir.

4.1 Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar

Mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. İlk olarak, kaynakların elde edilme biçimini manipüle etmek amacıyla kullanılan Çekme Oyunu, özellikle küçük yaş grubundaki çocukların iş birliği ile paralel çalışma koşullarını ayırt etmelerini zorlaştırmış olabilir. Bu durum, kaynakların elde edilme biçiminin AHK puanları üzerindeki ana etkisinin gözlemlenememesine neden olmuş olabilir. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmalarda, kaynak elde etme biçimi farklı bir görev ya da oyun aracılığıyla manipüle edilerek benzer bir tasarımın tekrarlanması önerilir.

Mevcut tez araştırması, zaman ve bütçe kısıtları göz önünde bulundurularak, okul ortamında çocuklarla doğrudan temas kurularak gerçekleştirilmiş ve veri toplama süreci bu şekilde tamamlanmıştır. Ancak, zaman ve kaynak açısından daha elverişli koşullarda

yürütülecek ileriki çalışmalarda, veri toplama sürecinin laboratuvar ortamında, birbirini tanımayan ve karşılaşma olasılığı bulunmayan çocuklarla yürütülmesi, sosyal arzu edilirlilik ve itibara yönelik kaygıların etkisini en aza indirmek adına önerilir.

Üçüncü olarak, bu çalışmada yalnızca AHK davranışı değerlendirilmiştir. Geleneksel bir norm olan israftan kaçınma eğiliminin, cömertlik hipotezi (Corbit vd., 2017) ile ilişkisini anlayabilmek adına, ileriki çalışmalarda DHK davranışının da ölçülmesi faydalı olacaktır. Böylece, farklı adalet motivasyonlarının çocukların karar alma süreçlerindeki rolü daha kapsamlı biçimde incelenebilir.

Son olarak, mevcut araştırma yalnızca belirli bir kültürel bağlamda gerçekleştirilmiştir. Bulgular, haksızlıktan kaçınma davranışlarının kültürel normlar ve sosyal öğrenme süreçleriyle şekillendiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, benzer bir deneysel tasarımın farklı kültürel ortamlarda da uygulanması, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini test etmek açısından değerli olacaktır.

SONUÇ

Bu tez çalışması, 4–10 yaş aralığındaki çocuklarda AHK davranışının gelişimsel değişimini ve bu davranışın kaynakların elde edilme biçimi ile israf durumuna duyarlılık temelinde nasıl şekillendiğini incelemiştir. Araştırma bulguları, çocukluk döneminde dağıtımsal adalet anlayışının yalnızca eşitlik ilkesine dayalı olmadığını, aynı zamanda karar vericinin yaşı, edindiği geleneksel sosyal normlar ve sosyal bağlam farkındalığıyla yakından ilişkili olduğunu göstermiştir.

Nicel bulgular, çocukların genel olarak eşitlik normlarına duyarlı olduklarını ve yaş ilerledikçe AHK eğilimlerinin arttığını ortaya koymuştur. Özellikle kaynakların israf edilmediği durumlarda AHK davranışı daha güçlü gözlenmiş ve bu eğilim yaşla birlikte belirginleşmiştir. Kaynakların elde edilme biçimi ise AHK davranışını yaşa bağlı olarak farklılaştırmış; yaş ilerledikçe, iş birliği bağlamının çocuklarda daha yüksek düzeyde AHK eğilimini teşvik ettiği görülmüştür. Nitel analizler ise yaşla birlikte gerekçelendirmede farklılaşmalar olduğunu ve çocukların sosyal bilişsel gelişim süreçlerinde daha karmaşık, çok boyutlu değerlendirmeler yapabildiklerini göstermiştir.

Bu çalışma, çocukların adalete yönelik kararlarını anlamada kültüre özgü geleneksel normlara duyarlılığın ve bağlamın dikkate alınmasının önemini vurgular. Çocuklar, dağıtımsal adaleti durağan ve evrensel bir yapı olarak değil; gelişimsel süreçler, sosyal bağlamlar ve kültüre özgü normlar tarafından biçimlenen dinamik bir kavram olarak ele alır. Dolayısıyla çocuklar, yalnızca kurallara uyan bireyler değil; içinde bulundukları bağlamı yorumlayabilen ve bu doğrultuda bilinçli kararlar verebilen etkin aktörler olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Acar, M., ve Sivilis, O. (2023). "But the poor needed it more": Children's judgments on procedural justice to allocate resources between two candidates equal in merit, different in need. *Journal of Experimental Child Psychology*, 232, 105679. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2023.105679>
- Acun, E., ve Karakelle, S. (2019). 4-6 Yaş Çocuklarında Kaynak Dağıtımında Eşitsizlikten Kaçınmayı Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Studies in Psychology*, 39(1), 99-119.
- Adams, J. S. (1963). Towards an understanding of inequity. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(5), 422-436. <https://doi.org/10.1037/h0040968>
- Adams, J. S. (1965). Inequity In Social Exchange. *Advances in Experimental Social Psychology*, 267-299. 10.1016/s0065-2601(08)60108-2
- Adler, N. E., ve Stewart, J. (2007). The MacArthur scale of subjective social status. *MacArthur Research Network on SES and Health at UCSF*. <http://www.macses.ucsf.edu/Research/Psychosocial/subjective.php>
- Aktaş, B. (2021). Adaletle İlişkin Hassasiyetlerin Gelişimsel İzleri: Haksızlıktan Kaçınma Davranışına İlişkin Güncel İncelemeler. *Studies in Psychology*, 41(2), 403-425.
- Alexander, S., ve Ruderman, M. (1987). The role of procedural and distributive justice in organizational behavior. *Social Justice Research*, 1(2), 177-198. <https://doi.org/10.1007/BF01048015>
- Amir, D., Melnikoff, D., Warneken, F., Blake, P. R., Corbit, J., Callaghan, T. C., Barry, O., Bowie, A., Kleutsch, L., Kramer, K. L., Ross, E., Vongsachang, H., Wrangham, R., ve McAuliffe, K. (2023). Computational signatures of inequity aversion in children across seven societies. *Journal of Experimental Psychology. General*, 152(10), 2882-2896. <https://doi.org/10.1037/xge0001385>
- Ball, C. L., Smetana, J. G., ve Sturge-Apple, M. L. (2017). Following my head and my heart: Integrating preschoolers' empathy, theory of mind, and moral judgments. *Child Development*, 88(2), 597-611. <https://doi.org/10.1111/cdev.12605>
- Barker, J. L., Barclay, P., ve Reeve, H. K. (2012). Within-group competition reduces cooperation and payoffs in human groups. *Behavioral Ecology*, 23(4), 735-741.
- Baumard, N., André, J. B., ve Sperber, D. (2013). A mutualistic approach to morality: The evolution of fairness by partner choice. *Behavioral and Brain Sciences*, 36(01), 59-78. <http://dx.doi.org/10.1017/s0140525x11002202>.
- Baumard, N., Mascaro, O., ve Chevallier, C. (2012). Preschoolers are able to take merit into account when distributing goods. *Developmental Psychology*, 48(2), 492-498. <http://dx.doi.org/10.1037/a0026598>.

- Benenson, J. F., Pascoe, J., ve Radmore, N. (2007). Children's altruistic behavior in the dictator game. *Evolution and Human Behavior*, 28(3), 168–175. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2006.10.003>
- Blake, P. R., ve Rand, D. G. (2010). Currency value moderates equity preference among young children. *Evolution and Human Behavior*, 31(3), 210–218. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2009.06.012>
- Blake, P. ve McAuliffe, K. (2011). "I had so much it didn't seem fair": Eight-year-olds reject two forms of inequity. *Cognition*, 120(2), 215–224. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.04.006>
- Blake, P. R., McAuliffe, K., Corbit, J., Callaghan, T. C., Barry, O., Bowie, A., Kleutsch, L., Kramer, K. L., Ross, E., Vongsachang, H., Wrangham, R., ve Warneken, F. (2015). The ontogeny of fairness in seven societies. *Nature*, 528(7581), 258–261. <https://doi.org/10.1038/nature15703>
- Blake, P. R., Corbit, J., Callaghan, T. C., ve Warneken, F. (2016). Give as I give: Adult influence on children's giving in two cultures. *Journal of Experimental Child Psychology*, 152, 149–160. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2016.07.010>
- Bratman, M. (1992). Shared cooperative activity. *Philosophical Review*, 101(3), 327–341.
- Brosnan, S. F. ve de Waal, F. B. (2014). Evolution of responses to (un) fairness. *Science*, 346(6207). [10.1126/science.1251776](https://doi.org/10.1126/science.1251776)
- Brosnan, S. F., Schiff, H. C., ve de Waal, F. B. (2005). Tolerance for inequity may increase with social closeness in chimpanzees. *Proceedings. Biological Sciences*, 272(1560), 253–258. <https://doi.org/10.1098/rspb.2004.2947>
- Burla, L., Knierim, B., Barth, J., Liewald, K., Duetz, M., ve Abel, T. (2008). From text to codings: Intercoder reliability assessment in qualitative content analysis. *Nursing Research*, 57(2), 113–117.
- Camerer, C. (2003). *Behavioral game theory*. Princeton University Press.
- Cavazza, N., Guidetti, M., ve Pagliaro, S. (2015). Who cares for reputation? Individual differences and concern for reputation. *Current Psychology*, 34, 164–176.
- Choshen-Hillel, S., Lin, Z., ve Shaw, A. (2020). Children weigh equity and efficiency in making allocation decisions: Evidence from the US, Israel, and China. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 179, 702–714. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.04.006>
- Corbit, J. (2020). Collaboration increases children's normative concern for fairness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 198, 104887. [10.1016/j.jecp.2020.104887](https://doi.org/10.1016/j.jecp.2020.104887)

- Corbit, J., McAuliffe, K., Callaghan, T. C., Blake, P. R., ve Warneken, F. (2017). Children's collaboration induces fairness rather than generosity. *Cognition*, 168, 344–356. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2017.07.006>
- Cross, S. E., Uskul, A. K., Gerçek-Swing, B., Alözkan, C., ve Ataca, B. (2013). Confrontation versus withdrawal: Cultural differences in responses to threats to honor. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3), 345–362. <https://doi.org/10.1177/1368430212461962>
- Curry, O. S. (2016). Morality as cooperation: A problem-centred approach. T. K. Shackelford ve R. D. Hansen (Ed.), *Evolutionary psychology: The evolution of morality*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-19671-8_2
- Damon, W. (1977). Measurement and Social Development. *The Counseling Psychologist*, 6(4), 13–15. <https://doi.org/10.1177/001100007700600406>
- Damon, W. (1980). Patterns of change in children's social reasoning: A two-year longitudinal study. *Child Development*, 1010-1017
- Dawes, C. T., Fowler, J. H., Johnson, T., McElreath, R., ve Smirnov, O. (2007). Egalitarian motives in humans. *Nature*, 446(7137), 794–796. <https://doi.org/10.1038/nature05651>
- Demirci, R. (1996). *Ekonominin temelleri*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirci, A. (2007). Türk evinde tasarruf ve bununla ilgili uygulamalar. N. Berkok Toygar ve K. Toygar (Ed.), *Kadına özgü: Kadın araştırmacılarından derleme ve araştırmalar* (ss. 45-56). Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Dovidio, J. F., Allen, J. L., ve Schroeder, D. A. (1990). Specificity of empathy-induced helping: Evidence for altruistic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 249–260. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.2.249>
- Engel, C. (2011). Dictator games: A meta study. *Experimental Economics*, 14(4), 583–610. <https://doi.org/10.1007/s10683-011-9283-7>
- Engelmann, J. M., ve Rapp, D. J. (2018). The influence of reputational concerns on children's prosociality. *Current Opinion in Psychology*, 20, 92–95. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.08.024>
- Engelmann, J. M., ve Tomasello, M. (2019). Children's sense of fairness as equal respect. *Trends in Cognitive Sciences*, 23(6), 454–463. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2019.03.001>
- Enright, R. D., Bjerstedt, A., Enright, W. F., Levy, V. M., Lapsley, D. K., Buss, R. R., Harwell, M., ve Zindler, M. (1984). Distributive justice development: Cross-

- cultural, contextual, and longitudinal evaluations. *Child Development*, 55(5), 1737–1751. <https://doi.org/10.2307/1129921>
- Ersoy, A. F., ve Demirci, A. (2015). *Geçmişten günümüze Türk ailesinde tasarrufa ilişkin değişimler*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Everitt, B. (1996). *Making sense of statistics in psychology: A second-level course*. Oxford University Press.
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., ve Lang, A. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods*, 41, 1149–1160. <https://doi.org/10.3758/BRM.41.4.1149>
- Fehr, E. ve Schmidt, K. M. (1999). A theory of fairness, competition, and cooperation. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(3), 817–868. <https://doi.org/10.1162/003355399556151>
- Fehr, E., ve Gächter, S. (2000). Cooperation and punishment in public goods experiments. *The American Economic Review*, 90(4), 980–994. <https://doi.org/10.1257/aer.90.4.980>
- Fehr, E., Bernhard, H., ve Rockenbach, B. (2008). Egalitarianism in young children. *Nature*, 454(7208), 1079–1083. <https://doi.org/10.1038/nature07155>
- Fischer, R., ve Smith, P. B. (2003). Reward allocation and culture: A meta-analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(3), 251–268. <https://doi.org/10.1177/0022022103034003001>
- Flavell, J. H. (2000). Development of children's knowledge about the mental world. *International Journal of Behavioral Development*, 24(1), 15–23. <https://doi.org/10.1080/016502500383421>
- Fliessbach, K., Phillipps, C. B., Trautner, P., Schnabel, M., Elger, C. E., Falk, A., ve Weber, B. (2012). Neural responses to advantageous and disadvantageous inequity. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6, 165. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00165>
- Gao, X., Yu, H., Sáez, I., Blue, P. R., Zhu, L., Hsu, M., ve Zhou, X. (2018). Distinguishing neural correlates of context-dependent advantageous- and disadvantageous-inequity aversion. *PNAS Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115(33), E7680–E7689. <https://doi.org/10.1073/pnas.1802523115>
- Geraci, A. ve Surian, L. (2011). The developmental roots of fairness: infants' reactions to equal and unequal distributions of resources. *Developmental Science*, 14(5), 1012–1020. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2011.01048.x>

- Gerdemann, S. C., Tippmann, J., Dietrich, B., Engelmann, J. M., ve Hepach, R. (2022). Young children show negative emotions after failing to help others. *Plos One*, 17(4). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0266539>
- Goffman, E. (1959). The moral career of the mental patient. *Psychiatry*, 22(2), 123-142.
- Gummerum, M., Keller, M., Takezawa, M., ve Mata, J. (2008). To give or not to give: children's and adolescents' sharing and moral negotiations in economic decision situations. *Child Development*, 79(3), 562–576. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01143.x>
- Gummerum, M., Hanoch, Y., Keller, M., Parsons, K., ve Hummel, A. (2010). Preschoolers' allocations in the dictator game: The role of moral emotions. *Journal of Economic Psychology*, 31(1), 25–34. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2009.09.002>
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108, 814–834. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.108.4.814>
- Hamann, K., Bender, J., ve Tomasello, M. (2014). Meritocratic sharing is based on collaboration in 3-year-olds. *Developmental Psychology*, 50(1), 121–128. <http://dx.doi.org/10.1037/a0032965>
- Hamann, K., Warneken, F., Greenberg, J. R., ve Tomasello, M. (2011). Collaboration encourages equal sharing in children but not in chimpanzees. *Nature*, 476(7360), 328–331. <https://doi.org/10.1038/nature10278>
- Henrich, J., Heine, S. J., ve Norenzayan, A. (2010). Most people are not WEIRD. *Nature*, 466(7302), 29–29. <https://doi.org/10.1038/466029a>
- Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Sage.
- Hook, J. G., ve Cook, T. D. (1979). Equity theory and the cognitive ability of children. *Psychological Bulletin*, 86(3), 429–445. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.86.3.429>
- House, B. R., Silk, J. B., Henrich, J., Barrett, H. C., Scelza, B. A., Boyette, A. H., Hewlett, B. S., McElreath, R., ve Laurence, S. (2013). Ontogeny of prosocial behavior across diverse societies. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110, 14586–14591. <https://doi.org/10.1073/pnas.1221217110>
- Huppert, E., Cowell, J. M., Cheng, Y., Contreras-Ibáñez, C., Gomez-Sicard, N., Gonzalez-Gadea, M. L., Huepe, D., Ibanez, A., Lee, K., Mahasneh, R., Malcolm-Smith, S., Salas, N., Selcuk, B., Tungodden, B., Wong, A., Zhou, X., ve Decety, J. (2019). The development of children's preferences for equality and equity across 13 individualistic and collectivist cultures. *Developmental Science*, 22(2), e12729. <https://doi.org/10.1111/desc.12729>

- Ibbotson, P. (2014). Little dictators: A developmental meta-analysis of prosocial behavior. *Current Anthropology*, 55(6), 814–821. <https://doi.org/10.1086/679254>
- Imamoglu, E. O., ve Karakitapoglu-Aygün, Z. (2004). Self-construals and values in different cultural and socioeconomic contexts. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 130(4), 277–306. <https://doi.org/10.3200/MONO.130.4.277-306>
- Jordan, J. J., McAuliffe, K., ve Warneken, F. (2014). Development of in-group favoritism in children's third-party punishment of selfishness. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111, 12710–12715.
- Josephs, M., ve Rakoczy, H. (2016). Young children think you can opt out of social-conventional but not moral practices. *Cognitive Development*, 39, 197–204. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2016.07.002>
- Kahneman, D., ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision making under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317–337. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Cemalcılar, Z. (2017). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınları.
- Kajanus, A., McAuliffe, K., Warneken, F., ve Blake, P. R. (2019). Children's fairness in two Chinese schools: A combined ethnographic and experimental study. *Journal of Experimental Child Psychology*, 177, 282–296. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2018.08.012>
- Kanngiesser, P., ve Hood, B. M. (2014). Young children's understanding of ownership rights for newly made objects. *Cognitive Development*, 29, 30–40. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2013.09.003>
- Kanngiesser, P., ve Warneken, F. (2012). Young children consider merit when sharing resources with others. *Plos One*, 7(8), e43979. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0043979>
- Kazemi, A., ve Törnblom, K. (2008). Social psychology of justice: Origins, central issues, recent developments, and future directions. *Nordic Psychology*, 60(3), 209–234. <https://doi.org/10.1027/1901-2276.60.3.209>
- Killen, M., ve Smetana, J. G. (2015). Origins and development of morality. M. E. Lamb ve R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology and developmental science: Socioemotional processes*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy317>

- Kohlberg, L. (1963). The development of children's orientations toward a moral order: I. Sequence in the development of moral thought. *Vita humana*, 6(1-2), 11-33.
- Kohlberg, L. (1968). Early education: A cognitive-developmental view. *Child Development*, 39(4), 1013–1062. <https://doi.org/10.2307/1127272>
- Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages*. Harper & Row.
- Li, J., Wang, W., Yu, J., ve Zhu, L. (2016). Young Children's Development of Fairness Preference. *Frontiers in Psychology*, 7, 1274. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01274>
- Li, Y., Li, P., Chai, Q., McAuliffe, K., Blake, P. R., Warneken, F., ve He, J. (2022). The development of inequity aversion in Chinese children. *Cognitive Development*, 61, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2021.101151>
- LoBue, V., Nishida, T., Chiong, C., DeLoache, J. S. ve Haidt, J. (2011). When getting something good is bad: Even three-year-olds react to inequality. *Social Development*, 20(1), 154–170. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2009.00560.x>
- Loewenstein, G. F., Thompson, L., ve Bazerman, M. H. (1989). Social utility and decision making in interpersonal contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 426–441. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.3.426>
- Massen, J. J., Van Den Berg, L. M., Spruijt, B. M., ve Sterck, E. H. (2012). Inequity aversion in relation to effort and relationship quality in long-tailed Macaques (*Macaca fascicularis*). *American Journal of Primatology*, 74(2), 145–156. <https://doi.org/10.1002/ajp.21014>
- McAuliffe, K. ve Santos, L. R. (2018). Do animals have a sense of fairness? K. Gray ve J. Graham (Ed.), *Atlas of Moral Psychology*. The Guilford Press.
- McAuliffe, K., Blake, P. R., ve Warneken, F. (2020). Costly fairness in children is influenced by who is watching. *Developmental Psychology*, 56(4), 773–782. <https://doi.org/10.1037/dev0000888>
- McAuliffe, K., Blake, P. R., Kim, G., Wrangham, R. W., ve Warneken, F. (2013). Social influences on inequity aversion in children. *Plos One*, 8, e80966.
- McAuliffe, K., Blake, P. R., Steinbeis, N., ve Warneken, F. (2017). The developmental foundations of human fairness. *Nature Human Behaviour*, 1(2), 42. <https://doi.org/10.1038/s41562-016-0042>
- McAuliffe, K., Jordan, J. J., ve Warneken, F. (2015). Costly third-party punishment in young children. *Cognition*, 134, 1–10.

- Melis, A. P., Altrichter, K., ve Tomasello, M. (2013). Allocation of resources to collaborators and free-riders in 3-year-olds. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(2), 364–370. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.08.006>
- Nash Jr, J. F. (1950). Equilibrium points in n-person games. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 36(1), 48-49.
- Nelson, S. A., ve Dweck, C. S. (1977). Motivation and competence as determinants of young children's reward allocation. *Developmental Psychology*, 13(3), 192–197. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.13.3.192>
- Nielsen, M., Haun, D., Kärtner, J., ve Legare, C. H. (2017). The persistent sampling bias in developmental psychology: A call to action. *Journal of Experimental Child Psychology*, 162, 31–38. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.04.017>
- Nucci, L. P., ve Turiel, E. (1978). Social interactions and the development of social concepts in preschool children. *Child Development*, 49(2), 400–407. <https://doi.org/10.2307/1128704>
- Olson, K. R., ve Spelke, E. S. (2008). Foundations of cooperation in young children. *Cognition*, 108(1), 222–231. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2007.12.003>
- Paulus, M. (2015). Children's inequity aversion depends on culture: A cross-cultural comparison. *Journal of Experimental Child Psychology*, 132, 240-246. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.12.007>
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. The Free Press.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Rizzo, M. T., ve Killen, M. (2016). Children's understanding of equity in the context of inequality. *British Journal of Developmental Psychology*, 34(4), 569–581. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12150>
- Rizzo, M. T., ve Killen, M. (2018). How social status influences our understanding of others' mental states. *Journal of Experimental Child Psychology*, 169, 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2017.12.008>
- Rochat, P., Dias, M. D. G., Liping, G., Broesch, T., Passos-Ferreira, C., Winning, A., ve Berg, B. (2009). Fairness in distributive justice by 3- and 5-year-olds across seven cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(3), 416–442. <https://doi.org/10.1177/0022022109332844>
- Rochat, P., Robbins, E., Passos-Ferreira, C., Donato Oliva, A., Dias, M. D., ve Guo, L. (2014). Ownership reasoning in children across cultures. *Cognition*, 132(3), 471–484. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.04.014>

- Schäfer, M., Haun, D. B. M., ve Tomasello, M. (2015). Fair is not fair everywhere. *Psychological Science*, 26(8), 1252–1260. <https://doi.org/10.1177/0956797615586188>
- Searle, J. R. (1995). *The construction of social reality*. Free Press.
- Schmidt, M. F., ve Sommerville, J. A. (2011). Fairness expectations and altruistic sharing in 15-month-old human infants. *Plos One*, 6(10), e23223. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0023223>
- Smith, C. E., Blake, P. R., ve Harris, P. L. (2013). I should but I won't: Why young children endorse norms of fair sharing but do not follow them. *Plos One*, 8(3). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059510>
- Shaw, A. (2013). Beyond "to share or not to share": The impartiality account of fairness. *Current Directions in Psychological Science*, 22(5), 413–417. <https://doi.org/10.1177/0963721413484467>
- Shaw, A. ve Olson, K. R. (2012). Children discard a resource to avoid inequity. *Journal of Experimental Psychology: General*, 141(2), 382-395. <https://doi.org/10.1037/a0025907>
- Shaw, A., ve Choshen-Hillel, S. (2017). It's not fair: Folk intuitions about disadvantageous and advantageous inequity aversion. *Judgment and Decision Making*, 12(3), 208–223. <https://doi.org/10.1017/S1930297500005830>
- Shaw, A., ve Olson, K. (2014). Fairness as partiality aversion: The development of procedural justice. *Journal of Experimental Child Psychology*, 119, 40-53. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2013.10.007>
- Shaw, A., Choshen-Hillel, S., ve Caruso, E. M. (2016). The Development of Inequity Aversion. *Psychological science*, 27(10), 1352–1359. <https://doi.org/10.1177/0956797616660548>
- Sigelman, C. K., ve Waitzman, K. A. (1991). The development of distributive justice orientations: Contextual influences on children's resource allocations. *Child Development*, 62(6), 1367–1378. <https://doi.org/10.2307/1130812>
- Sloane, S., Baillargeon, R. ve Premack, D. (2012). Do infants have a sense of fairness?. *Psychological science*, 23(2), 196–204. <https://doi.org/10.1177/0956797611422072>
- Smetana, J. G. (1981). Preschool children's conceptions of moral and social rules. *Child Development*, 52(4), 1333–1336. <https://doi.org/10.2307/1129527>
- Smetana, J. G. (1984). Toddlers' social interactions regarding moral and conventional transgressions. *Child Development*, 55(5), 1767. <https://doi.org/10.2307/1129924>

- Smith, C. E., Blake, P. R., ve Harris, P. L. (2013). I should but I won't: why young children endorse norms of fair sharing but do not follow them. *Plos One*, 8(3), e59510. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059510>
- Sommerville, J. A., Schmidt, M. F., Yun, J. E. ve Burns, M. (2013). The development of fairness expectations and prosocial behavior in the second year of life. *Infancy*, 18(1), 40-66. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7078.2012.00129.x>
- Sullivan-Toole, H., DePasque, S., Holt-Gosselin, B., ve Galván, A. (2019). Worth working for: The influence of effort costs on teens' choices during a novel decision making game. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 37, 100652. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2019.100652>
- Takagishi, H., Kameshima, S., Schug, J., Koizumi, M. ve Yamagishi, T. (2010). Theory of mind enhances preference for fairness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 105(1-2), 130–137. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2009.09.005>
- Talbot, C. F., Freeman, H. D., Williams, L. E., ve Brosnan, S. F. (2011). Squirrel monkeys' response to inequitable outcomes indicates a behavioural convergence within the primates. *Biology Letters*, 7(5), 680–682. <https://doi.org/10.1098/rsbl.2011.0211>
- Tezcan, M. (1991). *Toplumsal ve kültürel değişme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tisak, M. S., ve Turiel, E. (1988). Variation in seriousness of transgressions and children's moral and conventional concepts. *Developmental Psychology*, 24(3), 352–357. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.24.3.352>
- Tomasello, M., Melis, A. P., Tennie, C., Wyman, E., ve Herrmann, E. (2012). Two key steps in the evolution of human cooperation: The interdependence hypothesis. *Current Anthropology*, 53(6), 673–692. <https://doi.org/10.1086/668207>
- Tomasello, M. (2019). *Neden ortaklıklar kurarız?* (B. Tunçgenç, Çev.). Alfa Bilim.
- Tomasello, M., Melis, A. P., Tennie, C., Wyman, E., ve Herrmann, E. (2012). Two key steps in the evolution of human cooperation. *Current Anthropology*, 53, 673–692.
- Tricomi, E., Rangel, A., Camerer, C. F., ve O'Doherty, J. P. (2010). Neural evidence for inequality-averse social preferences. *Nature*, 463(7284), 1089–1091. <https://doi.org/10.1038/nature08785>
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge University Press.
- Turiel, E. (1989). The social construction of social construction. W. Damon (Ed.), *Child development today and tomorrow*. Jossey-Bass/Wiley.

- Turiel, E., Killen, M. ve Helwig, C. C. (1987). Morality: Its structure, functions, and vagaries. J. Kagan ve S. Lamb (Ed.), *The emergence of morality in young children*. University of Chicago Press.
- Ulber, J., Hamann, K., ve Tomasello, M. (2015). How 18- and 24-month-old peers divide resources among themselves. *Journal of Experimental Child Psychology*, 140, 228–244. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jecp.2015.07.009>
- Ulber, J., Hamann, K., ve Tomasello, M. (2016). Extrinsic rewards diminish costly sharing in 3-year-olds. *Child Development*, 87(4), 1192–1203. <https://doi.org/10.1111/cdev.12534>
- Ulber, J., Hamann, K., ve Tomasello, M. (2017). Young children, but not chimpanzees, are averse to disadvantageous and advantageous inequities. *Journal of Experimental Child Psychology*, 155, 48–66.
- Uskul, A. K., Cross, S. E., Sunbay, Z., Gercek-Swing, B., ve Ataca, B. (2012). Honor bound: The cultural construction of honor in Turkey and the northern United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(7), 1131–1151. <https://doi.org/10.1177/0022022111422258>
- Von Neumann, J., ve Morgenstern, O. (1944). *Theory of games and economic behavior*. Princeton University Press.
- Warneken, F. (2018). How children solve the two challenges of cooperation. *Annual Review of Psychology*, 69, 205–229. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011813>
- Warneken, F., Lohse, K., Melis, A. P., ve Tomasello, M. (2011). Young children share the spoils after collaboration. *Psychological Science*, 22(2), 267–273. <http://dx.doi.org/10.1177/0956797610395392>.
- Xie, D., Pei, M. ve Su, Y. (2019). “Favoring my playmate seems fair”: Inhibitory control and theory of mind in preschoolers’ self-disadvantaging behaviors. *Journal of Experimental Child Psychology*, 184, 158-173. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2019.03.004>
- Yucel, M., Drell, M. B., Jaswal, V. K., ve Vaish, A. (2022). Young children do not perceive distributional fairness as a moral norm. *Developmental Psychology*, 58(6), 1103–1113. <https://doi.org/10.1037/dev0001349>
- Yucel, M., Hepach, R., ve Vaish, A. (2020). Young children and adults show differential arousal to moral and conventional transgressions. *Frontiers in Psychology*, 11, 548. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00548>
- Zhang, Z. ve Benozio, A. (2021). Waste aversion reduces inequity aversion among Chinese children. *Child Development*, 92(6), 2465-2477. <https://doi.org/10.1111/cdev.13586>

Ziv, T. ve Sommerville, J. A. (2017). Developmental differences in infants' fairness expectations from 6 to 15 months of age. *Child Development*, 88(6), 1930-1951. <https://doi.org/10.1111/cdev.12674>

EKLER

EK-1: Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılım sağlayacak olan kişiye yakınlığınızı en iyi ifade eden seçeneği işaretleyiniz:

- *Annesiyim*
- *Babasıyım*
- *Diğer (lütfen belirtiniz)=*

Kaç çocuk sahibisiniz?

-

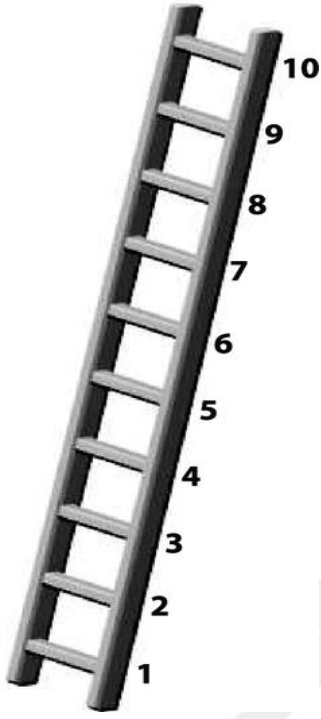
Çalışmaya katılacak olan çocuğunuzun yaşı: _____

Doğum Tarihi (Gün/Ay/Yıl): ../.../.....

Ailenizin aylık ortalama gelirini belirtiniz (isteğe bağlı): _____

Eğitim Durumunuzu en iyi tarif eden seçeneğin yanındaki kutucuğa çarpı işareti koyunuz.

Okuryazar değilim	
İlkokul	
Ortaokul	
Lise	
Üniversite	
Yüksek Lisans veya Doktora	

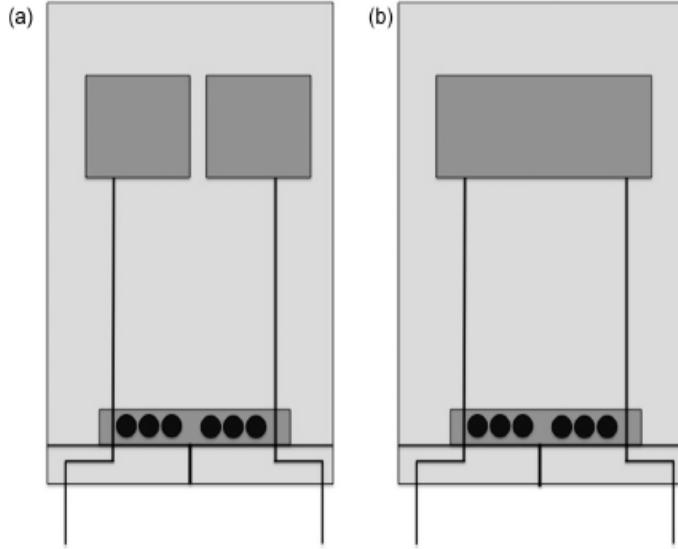

Merdivende 10. basamakta en iyi durumda olan, en fazla paraya, en yüksek eğitime ve en iyi işlere sahip insanlar olduğunu düşünün. 1. basamakta ise en kötü koşullarda yaşayan, en az parası, en az eğitimi olan, en kötü işlere sahip ya da hiç işi olmayan insanlar var. Lütfen merdivenin hangi basamağının sizi daha iyi temsil ettiğini işaretleyiniz.

EK-2: Çekme Oyunu

İlk kez Hamann ve arkadaşları (2011) tarafından oluşturulmuştur. Oyun, iki farklı koşul aparatına sahiptir: iş birliği ve paralel koşul. İş birliği koşulu için oluşturulan aparatta, bir tahta üzerinde bulunan merkezi blok iki ip ile tutturulur. Blok, yalnızca ipin iki ucundan da aynı anda çekilirse hareket eder. Aksi takdirde ip çözülür. Dolayısıyla katılımcı partneri ile koordine olarak çalışırsa ödüle ulaşabilir. Blok, panelin sonuna ulaştığında ödüllerin katılımcılara dağıtılacağı alana çarpar. Paralel koşul için oluşturulan aparatta, bir tahta üzerine yerleştirilmiş iki blok iki ip ile bağlanır. Bir ip bir bloğun hareketini sağlayabilir. Bloklar panelin sonunda kaynağın dağıtılacağı alana gelir. Paralel koşul aparatını katılımcılar bireysel olarak kontrol edilebilir.

Resim 1.
Çekme Oyunu Aparatı

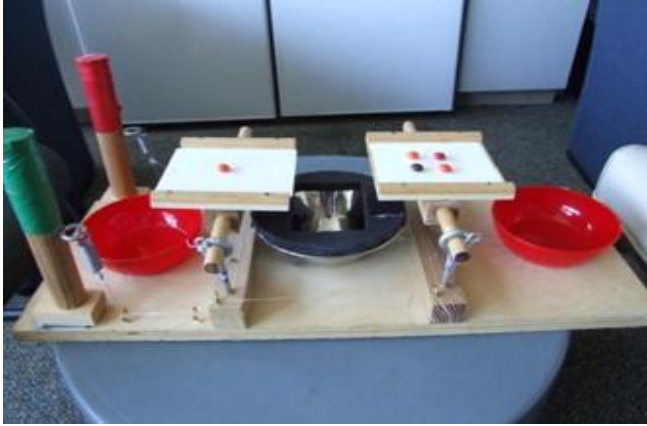
Kaynak: Hamann vd. (2011)

EK-3: Haksızlık Oyunu

Haksızlık Oyunu, Blake ve McAuliffe (2011) tarafından oluşturulmuştur. Aktör rolündeki katılımcının kendisi ile pasif bir alıcı arasındaki kaynak tahsisini kabul etmesine veya reddetmesi için tasarlanmıştır. Araştırmacı kaynakları aktör ve alıcı için ayrı alanlara yerleştirir. Aktör, iki koldan birini çekerek tahsisi kabul eder (yeşil kol) veya reddeder (kırmızı kol). Tahsis kabul edilirse kaynak aktörün ve alıcının kaselerine düşer. Tahsis reddedilirse kaynak ortadaki kaseye düşer. Eşit dağıtım denemeleri, çocukların kolları rastgele çekmemelerini sağlamak için bir kontrol olarak kullanılır.

Yeni olarak çalışmada, haksızlık oyununa kaynakların israf edildiği ve israf edilmediği koşullar eklenmiştir. Dolayısıyla katılımcıya israf koşulu için reddettikleri şekerlerin (yakında bulunan çöp kutusu işaret edilerek) çöpe atılacağı bildirilirken tutma koşulu için reddedilen şekerlerin kimsenin olmaması için araştırmacı tarafından geri alınacağı bildirilir.

Resim 2.
Haksızlık Oyunu

Kaynak: Blake vd. (2015)

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Sema Merve		BALÇIK
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2013	2017	Şile Oya Ali Osman Keçici Sosyal Bilimler Lisesi
Lisans	2017	2022	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans	2022	2025	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Tübitak 1002 Projesi (223K756)		
Yayınlar:	Balcık, S.M., Balta, R. ve Aktas, B. (baskıda). <i>Distributive Justice in Childhood: The Role of Theory of Mind and Socio-Economic Level</i>, İstanbul Üniversitesi Yayınevi. Ekerim-Akbulut, M., Atakan, E., Senyigit, H., Balcık, S. M., ve Kizilyurt, Z. (2024). Maske Çocuklarda Duygu Tanımayı Etkiler mi? Duygunun Çeşidinin, Yaşın ve Ebeveyn Kaygısının Rolü, <i>İstanbul Gelisim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>, 11(1), 318-339.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
Tarih		11.07.2025	
İmza			
Adı Soyadı		Sema Merve BALÇIK	

